

Mladika

9-95

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

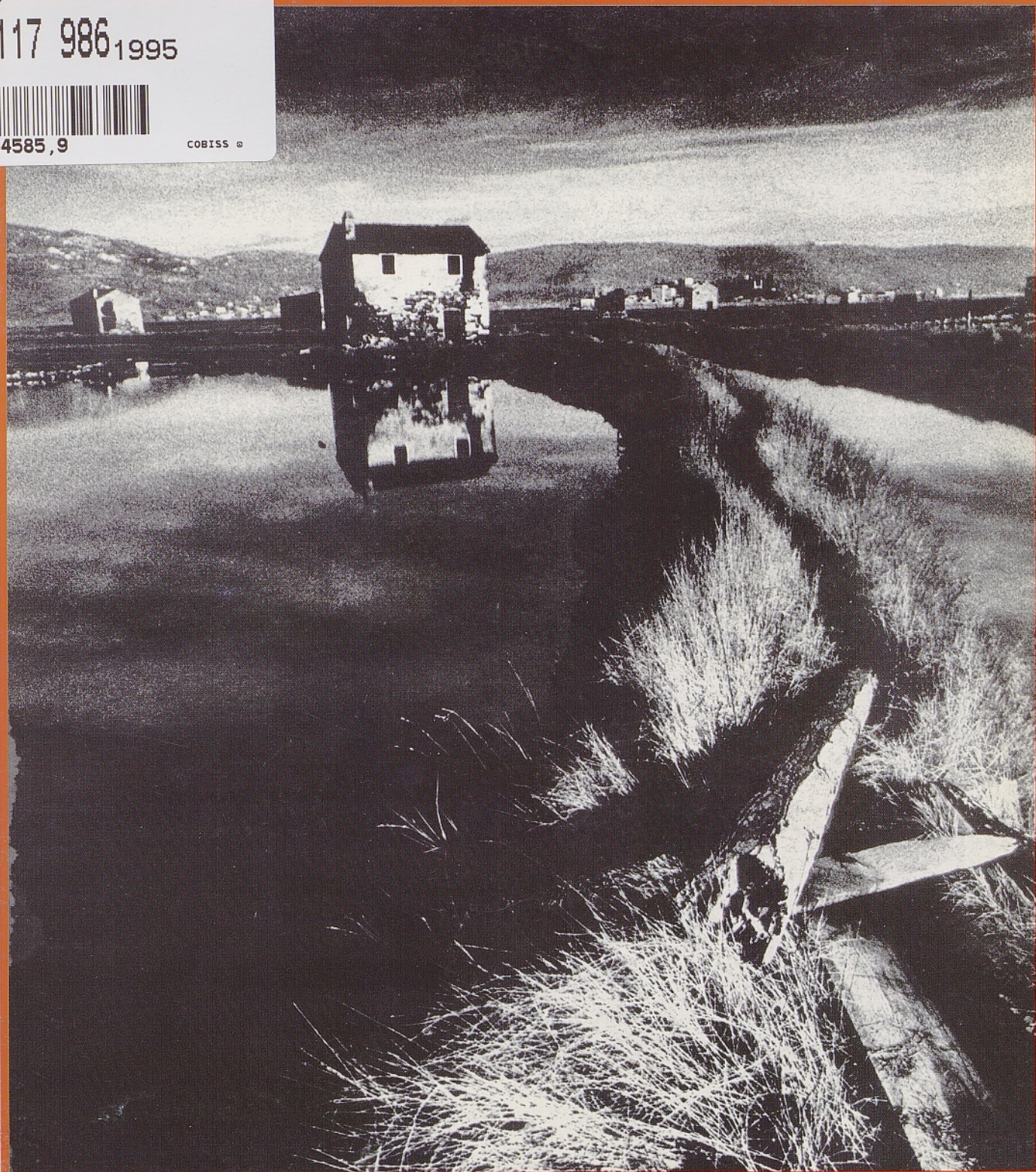
67

117 986 1995

504585,9

COBISS ©

JUL
KOL

MLADIKA 9

IZHAJA DESETEKRAT V LETU

LETO XXXIX. 1995

KAZALO

Pravila igre ali kaj?	193
Janez Švajncer: Obisk	194
Aleksander Furlan: An popodan	195
Mogoče vas bo zanimalo zvedeti, da	196
Molitev za papežev obisk	197
Ivo Jevnikar: Zakaj je umrl Bojan Koler?	198
Vladimir Kos: Za pahljačo	202
Leda Dobrinja: Videti Trst	203
Pod črto	204
Mihaela Jarc Zajc: Sonce odhaja	208
Martin Silvester: Tomislav Dorotič	209
Antena	212
Martin Jevnikar: Zamejska in zdomska literatura (Ludve Potokar; Ljenko Urbančič; Srečko Baraga ml.; Stanko Janežič; Miroslav Košuta).	218
Ocene: Knjige: Breve storia della Slovenia (M. Jevnikar); Vodnik po rimski Ajdovščini (B. Marušič); Letno poročilo Slovenske gimnazije v Celov- cu (A.R.)	223
Na Platnicah: Za smeh Priloga: RAST 99-95	

Zunanja oprema:
Edi Žerjal

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040/370846 - fax 040/633307
Lastnik: SLOVENSKA PROSVETA
Reg. na sodišču v Trstu št. 193

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Posamezna številka Mladike stane
4.000 lir. Celoletna naročnina za Ita-
lijo 35.000 lir; nakazati na poštni
tekoči račun 14470348 – Mladika -
Trst. Letna naročnina za Slovenijo
35.000 lir ali enakovreden znesek v
drugih valutah. Druge države 40.000
lir (ali enakovreden znesek v tuji
valuti), po letalski pošti 50.000 lir.

Tisk in fotostavek:
"graphart", Trst, Drevored D'Annunzio 27/E
tel. 040/772151

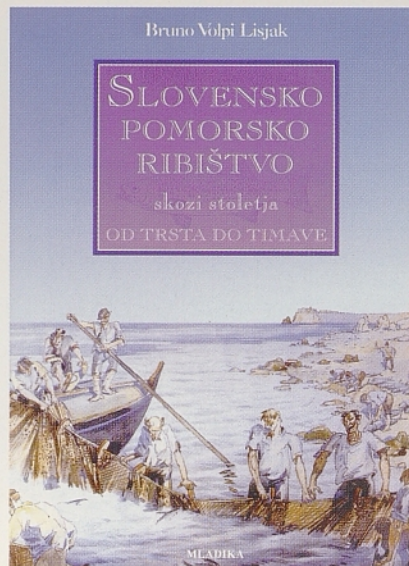
*Bližajo
se božični
prazniki.
Izberite za
svoje prijatelje
in sorodnike
primerno darilo,
ki bo trajalo.*

MONUMENTA FRISINGENSIA

BRIŽINSKI SPOMENIKI

*Najprimernejše
darilo
za vaše partnerje*

**Pravkar
je prišla
iz tiskarne
tretja izdaja
Brižinskih
spomenikov -
Monumenta
Frisingensia**

SLIKA NA PLATNICI: Opuščene soline (foto Janez Korošin).

UREDNIŠKI ODBOR: Lilijana Filipčič, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Ester Sferco, Tomaž Simčič, Marko Tavčar, Zora Tavčar, Edvard Žerjal in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Marija Češčut, Danilo Čotar, Diomira Fabjan Bajc, Albert Miklavc, Peter Močnik, Aleksander Mužina, Milan Nemac, Adrijan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Breda Susič in člani uredniškega odbora.

Pravila igre ali kaj?

Ko se je zrušil komunistični sistem, ki je dosegel svetovne dimenzije, je marsikdo pričakoval, da bo lažje in preprosteje reševati mednarodne probleme kakor tudi spore v notranjosti držav. Prepričani so bili, da bo odslej vse netravnatično, brez spopadov in vojn, naivnež s skrajnega vzhoda je celo napovedal konec zgodovine. Nihče pa ni pričakoval tega, kar se je zgodilo, da bodo etnični in državni interesi nadomestili ideološke spore, kar pomeni v bistvu zapletanje svetovne zgodovine: načelnih, očitnih sovražnikov ni več, strah svetovne vojne se umika, pač pa nastajajo siloviti spori, ki vodijo v skoro neizbežne regionalne spopade. Zaradi sistemskih razlik so prej bila potrebna pravila, ki so omogočala modus vivendi, zdaj se tudi to spreminja, propadajo sporazumi in dogovori in nastaja nov položaj, v katerem je možno vse in nasprotno od vsega, vse je na kocki.

Podoba bi lahko s tega posplošenega vidika prikrojili na slovensko-italijanske odnose: prej sta bila sistema nasprotno usmerjena, a sta iz obojestranskih koristi ustvarila dejanski (važnejši je bil tihi) dogovor, ki je obema omogočal preživetje. Nekatera sicer ključna vprašanja je reševal pragmatično, sicer pa so bili odnosi kar se da vljudni, ker so temeljili na predpostavki, da spopadi v civilizirani družbi niso primerni.

Skratka, sistema sta se prilagodila drug drugemu in mednarodnim zahtevam. Teh zdaj ni več in obe strani iščeta pot iz zagate, v katero sta zabredla, ker ju niso zadrževala utečena varnostna pravila.

Prispodoba bi lahko uporabili celo za analizo manjšinskega prostora: prej so eni v privilegiranem položaju uživali načelno in materialno pomoč domovine, s katero so prosto razpolagali, drugi, ki so načelno zavračali totalitarizem komunističnega sistema, pa so ostali zunaj. Vzpostavilo se je nekakšno krivično ravnotežje med zaznamovano bogato in svobodno revno manjšinsko komponento: eni so lahko tiho kimali (in bili za to nagrajeni), drugi pa so lahko glasno odklanjali (zato pa so ostali praznih rok). To ravnotežje se je podrlo in zato je treba vzpostaviti nova pravila, ki bodo izražala pravičen odnos matične države (pa naj bo rdeča ali bela) do obeh strani. Begati slovensko manjšino z napadi na nasprotno stran z načelnimi zahtevami po ovekovečenih privilegijih pa je nesmiselno in je obsojeno na propad. Če to načelo morda ne bo obveljalo danes, bo jutri gotovo.

Nobena želja po klerikalizmu ne žene v javno delo tistih slovenskih katoličanov v zamejstvu, ki se razpoznavamo v krovnih organizacijah Sveta slovenskih organizacij in stranke Slovenske skupnosti. Vso povojno dobo smo prenašali udarce prejšnje totalitarne oblasti v Sloveniji in njenih izpostav v zamejstvu.

Slovenski katoličani – čeprav nas je morda malo (a kje so slovenske množice?) – smo ponosni na svojo svetlo tradicijo. Ukmar, Šček, Kralj, Kos... in toliko drugih je trpelo pod fašizmom in tudi pod komunizmom.

Če nas današnja slovenska država upošteva in nas več ne diskriminira kakor v preteklosti, ji je v čast, tudi če krivic iz preteklosti ne more popraviti.

Slovenski kristjani imamo o naši prihodnosti svojo vizijo. Ta vizija ima v svojem temelju ohranjanje slovenstva v zamejstvu, z bankami ali brez njih.

Zvestoba do slovenstva za nas ni šla skozi želodec.

Vemo, da se v današnjem svetu cenijo drugačne "vrednote", vemo, da vrednote niso v našem zakupu, prav zato smo za strpnost in sodelovanje z vsemi ljudmi dobre volje. Toda to ne pomeni, da smo pripravljeni igrati komurkoli kako podrejeno vlogo.

Cinizem in prezir, užaljenost in prizadetost, ki vodijo nekatera peresa v našem zamejstvu, ne pomagajo graditi in utrjevati ogrožene slovenske narodne skupnosti v Italiji. Zato ne dajemo pooblastil nikomur, ker ne potrebujemo ne kuratel ne naukov ciničnih samozvanih voditeljev.

Obisk

Janez Švajncer

Namenil se je obiskati domačo hišo.

Pot je poznal do vsakega grmiča, zato ni mogel za-
iti. Z glavne ceste, ki se vije in vijuga med žitnimi pol-
lji, krompirišči in zaplatami ozar, se odcepi globoko v
zemljo urezan kolovoz, pospremljan z bližnjico. Tod
je hodil po večerih. Zategadelj je tudi zdaj zavil sem-
kaj.

Po bližnjici je prehitel par konjev, vpreženih v pari-
zar. S tem se je pobahal pred njo, ki ga je pričakala na
oknu in mu pomahala z roko, komaj opazno za nepok-
licanega, zanj dovolj vidno, da jo je ugledal in spešil
korak. Prislonil je lestev, ki jo je snel z obrobja gumna,
in že so ga ponesli klini navzgor do nje. Izmenjala sta
nekaj besed o vremenu, dodala kako kaj kaže letina in:
ona z okna v posteljo, on z okna po lestvi navzdol.

Lepi večeri, lepi časi, mu je prizvanjalo v sencih.

Nabral je čelo v gube in gubice. Spomin? Vračanje
tjakaj?

Pa... kje je par konjev? Kje parizar? Bobnenje pod
njim?

Postal je in s pogledom oplazil svetlobo. Povzdignil
je glavo in jo takoj povsod. Luč nad njim mu je
slepila oči, še malo in bi bilo po njem, ugasle ne sve-
tijo in ničesar več ne razločijo. Povsod naokoli tema,
noč, zgoščen mrak.

Bobnenje je ponehalo, luči so sijale. Pripravile so
mu spalir, bila jih je cela procesija. Tukaj, nad njim,
slepeča bleščava, tamkaj naprej umirjenejša, vedno
bolj pohlevna, skromna, nevsiljiva.

Njegov dom. Prav tod, nikjer drugje. Kdor trdi na-
sprotno, izkrivlja resnico, jo pači in spreminja v laž.

Ključ od hišnih vrat so položili v prvi lonček z
ročami na oknu. Poslal je roko tjakajle. Nič. Prazno. O
pač. Na položni deski je otipal pod prsti ogrebotino.
To ni bil ključ, ki ga je iskal in mu je tedaj odprl vrata
v notranjost hiše, njegove domačije. Prsti so se mu
sprehodili še naprej, tja počez, in niso našli, kar so
iskali.

Pritegnil ga je nenadni šum. Skušal se je domisliti,
ali je že kdaj slišal kaj podobnega. Ostala je praznina,
zareza v spominu. Zmajal je z glavo in zadržal dih.

Vrata so bila odpahnjena in veter jih je rahlo pozi-
baval. Enakomerno je pihljal in vendar toliko, da so se
premikala v tečajih, kakor da poplesavajo, in so povz-
ročala šume. Podobne ječanju, sproščenim vzdihom.
Že se je odgrnil zastor in mu priklical prizor.

Podobnost je dobila zaznavno obliko. Dejal si je,
da si bo zapomnil in ga bo to spremljalo povsod in
zmerom.

Glava se ji je pogreznila v vzglavnik, napolnjen s
česanim perjem. Mehkoba ji je godila in ni si želela
drugačnega, boljšega udobja. Pritrdila je in ponovila s
slabotnim glasom, da ničesar ne potrebuje. Prosim,
prav ničesar. Srečna je v tem položaju in počutju.

Vrata so zanihala, ko je stopil v odprtino in zadel s
kolenom v prečnico. Udarec to ni bil, le dotik, dovolj-
šen za pospešeno zibanje v tečajih.

Mrzlost se mu je spreletela po hrbtu in razpršila po
udih tja do kolenskih sklepov, da je klecnil in zatipal
okoli sebe za oprimkom, vseeno kakšnim: lesenim,
železnim, pločevinastim. Nič takega ni dosegel, segel
je v prazno, kar mu je pognalo vročino v lica in senca.
Zatresel je z rokama in oblikoval ljubka krogca, v ka-
terih sta se prikazali podobi. Dekletca in fantiča, more-
biti njunih vrstnikov iz kočee pod hribom. Njuna mama
ni bila, zatrdno je vedel, da ni v zmoti. Kljub temu mu
je nasmeh obkrožil ustnice in čaral nastalo podobo, ki
se ni ne utrnila in ne zbledela, lebdela je kakor meglica
ob ribniku in klicala perice.

Pritrkavanje pod koraki ga je pospremilo po vega-
stih deskah. Laterno je odložil na polico. Tamkaj je
pohlevno čakala nanj, da jo je jemal v zori, ko je zvo-
nilo k jutranjici, in v noči, ko je povzdignil laterno v
višino svoje glave in poslal mežikajočo luč po živadi.

Pujsi na z vinjakom sesekljanem smrečju, krave na
koruzni stelji, konja na ovseni slami. Samo do jeseni,
ko so grabljali v gozdu listje, ga naložili v zvrhane kri-
pe in napolnili listnjak.

Hlad je polegel dolino in z jeziki obliznil gozdna
drevesa. Razgibavali so si živote in odpodili hlad s
prstov na rokah in nogah. Njo je premrazilo in ji nade-
lo kurjo kožo, kakor so pravili izstopajočim znojni-
cam. Nogavic ni obula, ni jih marala nositi. To je bilo
tisto, dodano v prehladu v ribniku, kjer je na deski
tolkla perilo kos za kosom in ga izplakovala v mrzli
vodi.

Kam najprej?

Kuhinja je na levi, soba na desni. Mizi v obeh pro-
storih. V kuhinji je miza takoj za vrati, da so obrtnika
ploščo, kdor jih ob vstopu ni pridržal in pustil, da so se
razmahnila. V sobi je miza v kotu pod Križanim na
steni.

Bilo mu je vseeno, kam se odpravi, vendarle je prihajal v kuhinjo večkrat, pogosteje in v enakomernih presledkih: za zajtrk, za kosilo, za večerjo. Sedel je za mizo in tedaj so mu oči pogledovale po njej, ki je prinašala jedi. Ali bo teknilo in bo skleda kmalu prazna ali ne bo potešitve in zadovoljstva?

Čarala je. Drugače ni moglo biti. Nikoli ni odmajala z glavo in dejala, da ne ve, kaj bi dala v lonec. Ti vonji! Prijetni da ne bolj. Vabili so ga in mu poslali roke v tek, da so poprijele žlico, jo pomaknile v skledo in ponesele do ust. Pa spet po isti poti tjakaj in semkaj.

Ona je prisedla samo toliko, da ga ni pustila samega. Tega ni izrekla z nobeno besedo, le s svojim ravnanjem je potrdila, da jo nevidna moč pritegne k nje-mu.

Potem ko je povila dekletce, so bili trije okoli mize. Ko je povila sinka, so bili štirje okoli mize.

Voda, voda. Moča, moča.

Na krnici so vihteli kije, ki so napadali enakomerno, ne prepočasi ne prehitro. Jabolka so izgubila okrogline in leske, postala so majčkена, nič več podobna prejšnjim, ko so visela na vejah dreves in se ponujala mimo idočim, da so željno pogledovali po njih. V ustih so začutili slasten zalogaj, ugriz v svežost, a je ostalo le pri tem in niso stegnili roke in si potešili željo. Otročaji na to niso pomislili, prepustili so se nogam in rokam, splezali na drevo in jemali, kar so dosegli.

Moški in ženske. Med njimi ona.

Vsi bosopeti, podvihane hlačnice, goli gležnji, gole goleni. Pod nogami stolčena jabolka, na krnici sladki sok v hitevanju proti odvodu in po cevi do soda v kleti.

Oznobjla so se jim čela, životi.

Mokrota na nogah jih ni zmrazila, dela jim je prijetno in ni bilo nikogar med njimi, da bi povzdignil prst in jim dejal, naj bi pohiteli, da kar kmalu končajo to nadležno opravilo in se obvarujejo pred prehladom. Zabelili so s smehom in si podajali zeleno bučko, v kateri se je zlatilo vino, ki se mu je gladina vidno nižala, ko so si bučko nastavljali na usta. Moški so si s prsti potegnili po brkih pod nosom in potegnili iz bučke več, kakor jim je bilo potrebno, da preženejo žejo.

Ona je bila med njim in z njimi.

Vzdigovala in spuščala je kij kakor vsi drugi okoli nje in ni čutila spehanosti; v njej se je prelivalo eno samo zadovoljstvo: letina je poplačana. Črv pa je ždel, skrit v nevidnem zavetju, in čakal potrpežljivo na svojo priložnost, trenutek, ki je prihajal zelo zelo počasi in se mu nikamor ni mudilo, ko bo tako daleč, bo utiril svoj zmagoviti pohod v njeno telo.

Žitna stebelca so se šibila pod težkimi klasi. Veter ni miroval, porednež nagajivi brenkal je neutrudno in vsem enako: izpustil ni nobenega stebelca, oddahnil se je na ozarah in še tedaj le toliko, da je izmeril daljo in že je zvalovil površino polja, da je sonce občudovalo

njegovo poskočnost in sta skupaj delila veselje zlato rumenim zrcnem.

Prišle so potihlo s prvim zorom, ko je veter že davno ždel med hišami in drevesi.

Med potjo so jim dolge janke poljubile rosne trave, ki so jih z bosimi podplati shodile, da so polegale vdano k tlom in se za njihovimi oddaljujočimi koraki počasi, zelo počasi ravnale v prejšnjo pokončnost.

Resk! Resk! Odsekano: resk! Zateglo: reeesk! In žitna stebala so se nagibala in padala, drugo za drugo, vedno več jih je našlo prostor v povojkih, ki so jih žanjice spretno poravnale, da so zaobjeli zajetne snope in si odpočili v kopicah.

Spehanost je bila še daleč, na obzorju, kjer so sončni žarki zarezali v kolač pramenov, sprehajaje se po holmih in vrhovih planin. Napovedali so svoj prihod, dali slutiti, da nočejo ostati oddaljeni, poslanstvo jim narekuje, da se približajo in nastopijo kot priče nepovnljivega prizora v tem letu, ki zaradi tega ne bo zbrisan s površja zemlje. Ponovitev sledi prihodnje leto, prav tod ali morebiti nekoliko dalje proč, vsekakor v bližini, kakor so počeli njegov oče, dedek, pradedek in kakor počne on, dokler ne bo predal vajeti sinku in še tedaj z njim družno prihajal semkaj, da polje ne bo opustelo.

Aleksander Furlan

An popodan (Vabilo)

*Prid' te an popodan ns uöbjeskt,
prid' te, sej znaste ki stojimo.
Ni treba prašavat, ne u klance ns jeskt.*

*Bste vidle kakù se sunce u murje spesti,
lučka na buöke bo sama se užgala
jen uada se u rusem bleščala,
ku de tm deleč nekej gori.*

*An muöžek u ščife, pr kraje mreže kalava;
de luöve ribe, kašne za skuze Bug? Sej jeh ni!
Uan buöge se neč ne sprašava,
tu dela uöd zmjeren, uöd kdr živi.*

*Še kej bste vidle, kr ambt ni blo u navade.
Muačne jen zdrave ledje, tečejo, se martrajo,*
[potijo;

*pravejo: taku se uöstane za zmjeren mlade.
Prou, če druzga ne, puale bl ksno, lepše zaspijo.*

*Zvečjer je muakro po tleh
de ne be kšn pozabo,
prnest se jeketo ses sabo.
Počase bomo šle prute dume, mokruta grjè*
[že po kosteh.

Mogoče vas bo zanimalo zvedeti, da...

- da je ustanova *Transparence International* z univerze v Göttingenu v Nemčiji izdelala lestvico držav, razvrščenih po stopnji korupcije v javnem življenju: iz lestvice je razvidno, da najbolj goljufajo v Indoneziji, na Kitajskem in v Pakistanu (Italija je na 9. mestu, od 40), najmanj pa na Danskem...
- da ima znani slovenski misijonar in kulturnik Vladimir Kos, ki živi v Tokiu, med svojimi knjigami tudi veliki *Slovar slovenskega knjižnega jezika* v petih zvezkih, ki si ga je dal poslati na Japonsko po bratu...
- da je v minulem oktobru ekipa ljubljanske televizije pod vodstvom producentke Tatjane Kardelj in dr. Draga Klemenčiča ter ob konzulstvu Toneta Zrnca snemala v Michiganu v ZDA, kjer je misijonaril Friderik Baraga, film o tem velikem blagovestniku...
- da bo v prihodnjem knjižnem daru goriške Mohorjeve družbe tudi izbor pisem, ki jih je znani primorski narodni delavec prof. Josip Kosovel (bratranec pesnika Srečka) pisal svoji družini iz zaporov v Trstu in v Fossanu...
- da bo na goriških kulturnih dnevih, ki jih bo 24. in 25. novembra priredil "Istituto per gli incontri culturali mitteleuropei" na temo "Obmejna kultura", predsedoval Dimitrij Volčič, med nastopajočimi pa bo tudi nekaj slovenskih kulturnikov...
- da je znani predstavnik italijanskega nacionalizma Manlio Cecovini pred leti kot pravni izvedenec pri Zavezniški vojaški upravi med študijskim potovanjem po ZDA obiskal tudi guvernerja države Ohio Franka Lauscheta in da se mu je ta predstavil, rekoč: "Jaz sem Slovenec!"...
- da ima mesto Maribor še naprej Engelsovo ulico, čeprav je ta nemški ideolog v *Novem renskem časopisu* označil Slovence (z drugimi avstrijskimi Slovani vred) kot "odpadno ljudstvo"...
- da bo italijanski založnik Mondadori, ki je lani izdal knjigo intervjujev časnikarja Messorija s papežem in z njo dosegel svetovni uspeh, poskusil še eno uspešnico s knjigo pogovorov z materjo Terezijo iz Kalkute...
- da na sedežu partizanov in aktivistov NOB v Prosvetnem domu na Opčinah še vedno visi na steni Titova slika...
- da slovenske šolnike, ki si upajo javno kritizirati ministra Gabra, pokličejo po telefonu z ministrstva za šolstvo...

Vročina je kraljevala nad njimi v zraku in rojevala zrcalno podobo, kakor se je vzpenjal dan iz jutra v popoldan. Tedaj se je oglasil zvon iz cerkvenega stolpa, pomirjujoče, spodbujajoče. Moškim so šle roke na kraje klobukov, jih snele z glave in ponesle na srčno stran. Ženske so odložile srpe, si zravnale hrbte in z desnico poslale križke s čela čez ustnice na prsi. Oboji so zaprli oči in šepetaje molili očenaš, da bi jim zdravje služilo zdaj in naprej.

Srajca se ji je lepila na hrbet, vlažne lise so ji posliskale bluzo. Čutil je, da ji bo to naškodilo, ker se je predolgo mudila na ganku in je po njej zapihal veter. Sili mu je na jezik, da bi jo posvaril, naj pazi nase in se umakne v zavetrje, da si obvaruje zdravje. Molc je bil močnejši od njegove volje, prevladal je in mu zaprl besedo globoko noter.

Ko je zakašljala in ji je obraz posinjel, mu je strah ovil obroč okoli srca. Bilo je bežno in že ga je minila bojazen, da se je oglasil božji sel z nemim sporočilom: Dopolnjeno je, izteka se ji zadnja ura. Trznil je z glavo, zajel zrak in stisnil pesti, da so se mu nohti zajedli v kožo. Nastala bolečina ga je vrnila v sedanost in mu odpodila nevšečno misel: ni še napočil njen čas odhoda.

Pogled mu je lunin sij poslal po prostoru.

Vratca na peči so zevala, na režah rešetk je ležalo zoglenelo polence. Tukaj je bil njen oder, ona edina nosilka glavne vloge v hiši. Česar se je zlotila, je obrodilo stoteren sad in izpolnilo se je pričakovanje: iz malega raste veliko. Nikoli ni potožila, da ne ve, kaj naj bi dala v lonec. Njegovim očem je bilo prikrito, njenim ne, segla je vedno v pravo smer in je nikoli ni zgrešila.

Suhljadi ni bilo na pretek, prevladala so vrbova, jelševa, redko bukova polenca. Sveža, neposušena so pošiljala vence dimov med štiri stene, da je bil zrak gost, težek, zadušljiv. Legalo mu je na pljuča, orosilo oči, nje se je komaj rahlo dotaknilo. Tako mu je dejala, ko je to omenil in pocukrala z blagim smehljajčkom, pa mu prepustila odločitev, da ji verjame ali ne.

Križani v kotu je sameval. O ni bilo zmerom tako. Kadar so vsi štirje: on, ona, hčerka, sinek sedli za mizo, so se zbližali s Križanim, si postali prijatelji, ki ne morejo živeti drug brez drugega.

Prijetno jim je delo, da je Križani prisluhnil njihovim besedam, ki so, včasih, zvene le osorno in padale trdo, da je ranilo in zbolelo. Toda rane so se sproti celile in niso pustile sledov, ker je veljalo pravilo, ki ga je oče nasledil od svojega očeta in ta pred njim od svojega, pravilo: Ne stori nikomur nič žalega, če hočeš, da tudi on tebi ne bo sovražen.

V večerih, ko je postelja dekletce in sinka zazibala v mirno spanje in lepe sanje, sta posedela za mizo. Ona je krpala dele obleke in likala perilo, on ji je zrl pod roke in občudoval, kako spretno so ji prsti pretika-

li iglo in pošiljali nitko v luknjasto in razcefrano blago. V likalnik je natresel žareče leseno oglje, kadar je napolnila košaro, jemala ven kos za kosom, polagala na mizno ploščo in gladila perilo.

Molk je vladal pri hiši, dokler sta bila sama, potem se je spremenilo, živžav je napolnil vse prostore in kote. Otroka sta tekala sem in tja, se klicala in nikakor nista dojela, ko se je oglasil in zahteval, da mirujeta. Zakaj le, sta hotela vedeti, a tega jima ni razložil in je prepustil njej, da ju je ona tesala po svoji podobi.

V mlačvi so govorile roke neslišne besede, ki so jim pomenile zapoved, naj bi pohiteli in spravili zrnje v kaščo. In govorili so cepi in padali po razvezanih snopih. Bobnelo je in rezalo v ušesa, a kdo bi pomislil na to, se ubadal s tem, mudilo se je, to so vedeli on, ona in soseda, ki sta jim pomagala, kakor so se dogovorili, da jima bosta onadva vrnila enako z enakim. To ni bilo nič posebnega, nenavadnega, iz leta v leto enako, kar so spoštovali in cenili oboji in tako utrjevali slogo.

Poplava potu se je razlila po životih, vlačila in premočila srajce, spodnjice, bluže. Bučka z jabolčnico je ustregla željivim pogledom in tešila žejna usta. Prah je prepeval svojo pogubno pesem in se jim zažiral v kožo, da je skelelo in klicalo nohte, ki so grebli po srbečih prsih, vratu, plečih, nogah. Spehanost se je plazila po udih in mrtvičila otrdele prste na rokah in sklepe na ramah, da sta jim plahneli moč in volja.

Ona se ni izmikala nobenemu poslu, ki je pritiskal moškimi rokami; nič ni razlagala, poprijela je koso, cepin, kramp, vile. Pod streho je ni zadržalo slabo vre-

me, ne dež ne sneg, ni se umaknila v senco v vročini, ko je sonce zabadalo ognjene puščice v živote. Okoli ustnic si je nabrala nasmeh, ki ji nikoli ni skopnel. Vdano je prenašala težave in nadloge, se veselila razigranega dekletca in fantiča. Navdajal jo je ponos, da ju je ona porodila in da postajata ob njej vedno večja, gibka in urna. Še tedaj, ko sta ju prerasila, je pričakovala, da bosta pritekla, se je oklenila in moledovala za denarčke. Vztrajala sta in nista nehala, dokler jima ni spolnila želje. Vsakemu je položila kovanec na odprto dlan, ki sta jo naglo zaprla in že pohitela do trgovca, da se posladkata. Kadar pa ji je zmanjkalo cvenka in jima ni ustregla, sta našobila usta in stekla za hišo.

Kje ste? se mu je utrnilo v mislih in pogled mu je prebegnil do Križanega v kotu. Bil je prav tam, kjer tedaj, ko je življenje vrvalo v tem prostoru, za stenami v kuhinji, veži, na dvorišču, v hlevu, v sadovnjaku, v vinogradu, na njivah, na travniku, doli ob potoku in v ribniku.

Hiša sameva. V goste ji prihajajo pajki, miši, vetrovi. Na podstrešju ječijo tramovi.

Okoli hiše koprive pasejo radovednost. Pognale so visoko gor do oken in bi rade pogledale v notranjost hiše. Slak je hitrejši in mu to uspeva. Sebičnež! Ne pove jim, kaj je videl. Plevel pa deli zadovoljstvo nizko pri tleh in se ne baha, da si je pridobil toliko prostora.

Kje so ribe in ribice v potoku? Ali so zbežale pred kalno vodo, ki se več ne zbistri, odkar se v okoliški tovarni oglašajo stroji?

Vstal je in odšel po poti, ki ga je popeljala semkaj.

MOLITEV ZA PAPEŽEV OBISK

Vsemogočni in dobri Bog!

Po sklepu svoje modrosti si na apostolu Petru zgradil svojo Cerkev in ga postavil za voditelja drugim apostolom. Blagoslavljal našega papeža Janeza Pavla, ki prihaja k nam na obisk, da nas potrdi v veri, upanju in ljubezni. Kot Petrov naslednik po Tvoji volji vodi sveto Cerkev, ki ji že tisoč dvesto petdeset let pripada tudi slovensko ljudstvo. Hvaležni za dar vere, ki so nam ga izročili naši predniki, Te prosimo:

- za vse člane našega naroda, da bi živeli v miru in spravljeni s Teboj in med seboj;
- za Cerkev na Slovenskem, da bi bila skupaj z vesoljno Cerkvijo vidno znamenje odrešenja za vse ljudi;
- za naše škofe in duhovnike, da bi mogli v polnosti uresničevati novo evangelizacijo med nami;
- za vse državne oblastnike, da bi odgovorno opravljali svojo službo, ki jim je zaupana.

Posebej pa Te prosimo za svetega očeta: podpiraj ga s svojo milostjo pri njegovem neutrudnem oznanjevanju evangelija;

- ohranjal ga krepkega in zdravega, da bo mogel nadaljevati svoje apostolsko delo;
- dajaj mu moči v uri preizkušnje.

Marija, božja Mati! Skupaj z učenci svojega Sina si vztrajala v molitvi in pričakovala Svetega Duha. Bodi med nami, ko se pripravljamo na obisk svetega očeta. Naj bo tudi vsakdo izmed nas kakor on – ves Tvoj!

(Oče naš, Zdrava Marija, Slava Očetu)

Pripravil Slovenski liturgični svet
Ljubljana 1995

Zakaj je umrl Bojan Koler?

V prejšnjih številkah Mladike je bil v rubriki Iz arhivov in predalov, ki je letos posvečena primorskim fantom, ki so jih Angleži med drugo svetovno vojno spustili kot padalce v Slovenijo, a jih je po njej Ozna večinoma odvedla v neznano, nekajkrat omenjen tudi padalec Bojan Koler, ki pa je že med vojno padel kot žrtev slovenskih četnikov. Njegova tragična zgodba spada v zgodovino prvih padalcev in potrjuje dejstvo, da so se primorski fantje po prihodu iz Egipta večinoma opredelili za partizane, zaradi česar so povojni poboji še toliko bolj nerazumni.

V noči od 17. na 18. marec 1943 so Angleži spustili v Sloveniji po tri padalce: najprej med slovenske pripadnike Jugoslovanske vojske v domovini, ki jih je vodil major Novak, Antona Božnarja, Venceslava Ferjančiča in Bojana Kolerja, ki so pristali pri Smrečju (Št. Jošt), malo kasneje pa Radoslava Semoliča, Miroslava Križmančiča in Nikolaja Severja na Banjški planoti, kjer so poiskali stik s slovenskimi partizani.

Iz prve skupine so Kolerja ubili sami četniki, Božnarja partizani po zlomu Italije, Ferjančič pa živi v Argentini. Iz druge skupine je Križmančič umrl leta 1964, ostala dva padalca pa sta tik po vojni izginila v Sloveniji.

O Kolerjevi smrti so pisali že v zdomstvu, kasneje še Vidic v večkrat navajani knjigi o padalcih, a o tem več v opombah. Dokument v tej številki Mladike posredno razlaga vzrok za ukrep četnikov.

Doslej neobjavljeni dokument, ki je tu natisnjen z malenkostnimi pravopisnimi popravki in nekaj več delitvami besedila na odstavke, hrani Arhiv Ministrstva za notranje zadeve v Ljubljani. Nanj me je prijazno opozorila vodja arhiva mag. Irena Mrvič. Kljub dolžini ga objavljamo v celoti, ker je zanimiv tudi za širše obravnave medvojnega spopada med Slovenci. Na ta tragični vidik polpreteklosti opozarjajo kar nekatera dejstva. Poročilo je nastalo ravno v času med padcem fašizma in kapitulacijo Italije, o čemer govori prvi del. Ob "diskusijah" v gozdu med partizani in četniki, ki jih opisuje, je treba biti pozorni na dejstvo, da je Koler nameravani prehod k partizanom plačal z življenjem, Perc pa je ob koncu poročila pomenljivo zapisal: "Zato moramo tudi z likvidacijami v teh krajih postopati izredno previdno." Le dober mesec kasneje so na Dolenjskem sledile Grčarice, torej partizanski vojaški obračun z glavnino slovenskih četnikov, nato pa "sodni" in "izvensodni" poboji zajetih nasprotnikov.

Ivo Jevnikar

PK VOS za Primorsko
Na položaju, 2. VIII. 43⁽¹⁾

Centralni komisiji VOS

Italijanske posadke

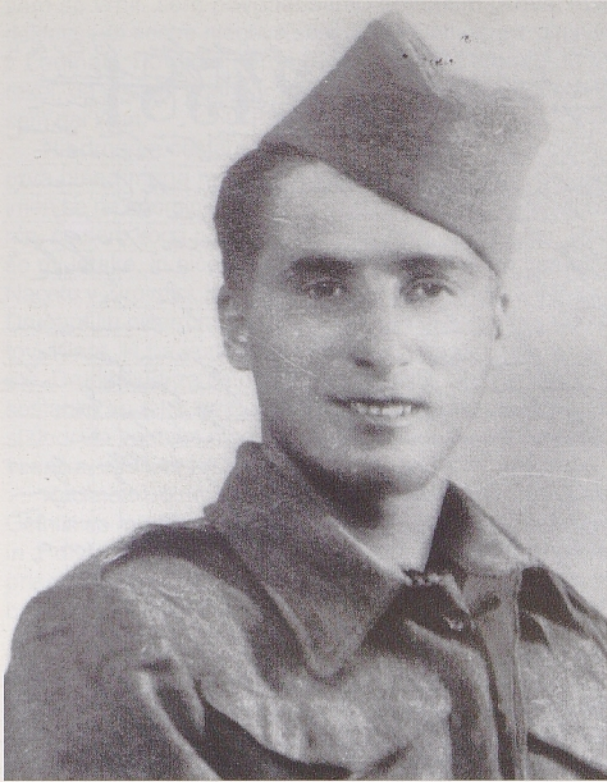
Vojaške posadke so od nedelje, 18. julija, v stalnem premikanju. Tega dne so z vseh postojank, ki so jih na gosto posejali pred tremi meseci po vsej Primorski, začele odhajati postojanke proti večjim centrom v doline. To prevažanje je trajalo do četrтка, 22. julija, ko se je premikanje vojaštva ustavilo. Tekom tedna od 25. do 31. pr.m. se je začelo vojaštvo vračati v svoje prejšnje postojanke, toda vojaki so drugi, večinoma alpinci, in tudi število je mnogo manjše kakor pred odhodom. Stalne in neizpremenjene so ostale samo posadke, ki so nastanjene v obmejnih, trdno zidanih utrdbah. Opaža se utrjevanje obmejnega pasu pri Godoviču. Novodošlo vojaštvo ni aktivno pri kontroliranju svojega področja. Patrole se gibljejo samo po glavnih cestah podnevi. Zased ne postavljajo. Vojaštvo je z veseljem in navdušenjem sprejelo padeč fašizma. Trdovratnim fašistom, ki niso takoj razumeli novega položaja, so vojaki trgali fašistične znake in jim slačili črne srajce (Idrija). Posebno sovražno je razpoloženje do Nemcev. Nemških posadk na našem teritoriju ni razen v Trstu.

Modra garda⁽²⁾

Patrole modre garde so se pred približno dvema mesecema prvič pojavile na našem ozemlju. Pojavile so se v

krajih med bivšo jug.-ital. mejo od Sv. Treh kraljev⁽³⁾ proti Idriji. V Idrijo samo še niso prodrli. Prvi nam je o tem poročal komandir karavle PO tov. Danijel⁽⁴⁾, ki ima zvezo na Gorenjsko in v Ljubljansko pokrajino. Nastanjen je v bližini vasi Gore. Iz poročila tov. Danijela smo zvedeli sledeče podatke:

Pred dvema mesecema sta šla na zvezo z gorenjskimi kurirji v vas Sovro dva kurirja iz karavle PO, in sicer tov. Borut, doma iz Vojskega, in Maks Selak iz Idrška.⁽⁵⁾ Kurirja se nista vrnila. S tem je bila zveza z Gorenjsko prekinjena. Kmalu nato nam je terenski delavec iz Idrška Miloš pisal, da je zveza z Gorenjsko dobljena in naj pridejo vsi kurirji s karavle PO. Miloš je povedal, da se pri modri gardi nahajata kurirja Maks in Borut, kurirja iz Gorenjske Vinko in še nekdo, ki mu ne ve imena, ter padalec Bojan (Kolar Ivan) iz okolice Idrije, ki so ga Angleži spustili s tov. Vencijem Ferjančičem in Tonijem v okolici Idrije takrat, ko so tudi k nam prišli naši prvi padalci, to je 19.III.43.⁽⁶⁾ Tov. Danijel, Bogomir in še dva kurirja s karavle PO so odšli do Miloša, ki stanuje v vasi Idršek v Podilovcah. Tu se jim je predstavil četniški oficir, podporočnik (imena ne ve), ki jim je govoril, naj prestopijo k njim, ker danes je še čas, in kdor ne pristopi danes, bo smatran za izdajalca slov. naroda. Tov. Bogomir mu je rekel, da to ne more biti, da bi oni, ki šele en mesec nastopajo proti okupatorjem, proglašali za izdajalce tiste, ki se že dve leti borijo proti okupatorjem. Podporočnik mu na te besede ni odgovoril. Govoril jim je

Bojan Koler (iz zbirke fotografij Maria Dolenca).

naprej, da so zapeljani, da partizani sodelujejo z Italijani, da to ni prav, ker so prvo komunisti in šele nato Slovenci. Rekel jim je, naj gredo samo gledat k njim, da jih ne bo nihče silil, da ostanejo pri njih. Videli bodo tudi Bojana, ki se nahaja v Sovri.

Nato so vsi skupaj odšli in se v Sovri pred Kraljevo hišo sestali z Bojanom, ki je bil v družbi z bivšim gorenjskim kurirjem Vinkom. Bojan je Danijela vprašal, če jim manjka kakih stvari in če rabita denar. Podporočnik ga je prekinil, češ to bomo že potem uredili. Ko so prišli v Sovro pred hišo, kjer je bil sestanek, je dal podporočnik komando: "Tišina, lahko je blizu zaseda," čeprav so četniki spali v hiši brez straže in je skozi okna svetila močna luč. V hiši so dobili komandanta, poročnika Vuka, ki je novodošlega podporočnika vprašal: "Bratje, kako vam je danes uspelo?" Partizanom so nato postregli s kruhom in šunko. Rekli so jim, da jim je žal, da nimajo vina, ker vedo, da se partizani slabo hranijo.

Nato jim je začel govoriti komandant: "Sprevideli smo, da je Primorska zavedna dežela, toda ljudstvo je zapeljano od komunistov. Videli smo, da je treba ljudi spreobrniti, ter smo prišli organizirat in spravljat ljudstvo na pravo pot. To nam je naročil naš komandant, general Draža Mihajlovič, ki je že takoj ob polomu Jugoslavije šel v hribe organizirat. Vi, partizani, niste na pravi poti. Povem vam samo primer partizanskega delovanja. V nekem kraju v Sloveniji so imeli četniki težko borbo z okupatorjem. Nato so četniki osvobodili vas, katero so potem zasedli partizani. Ti so za župana v tej vasi postavili navadnega hlapca in tedaj je prebivalstvo spoznalo, da partizani niso sposobni, da bi urejevali našo državo. Naj eden od vas, ki ste imeli poli-

tične ure, pove, kdo so vaši komandanti. Tito ni slovenske krvi, zato se ne more boriti za slovensko svobodo. Slabo je pri vas, partizanih, ker nimate slovenskih komandantov. Tito je Žid in vsakdo, ki je bral zgodovino, ve, da so delali Židje vedno samo za sebe. Ali je kdo od vas član KPS? (Danilo odgovoril, da nihče, bili pa so trije.) KPS je napravila v OF razdor. Nered v OF se je začel, ko je začela v njej sodelovati KPS. (Dezerter Vinko, gor. kurir, se je oglasil ter dejal, da je bilo dobro v partizanih, dokler ni bilo komunistov.) Cilj vas, partizanov, ni slab, slabo je le to, da imajo komunisti tako močan vpliv na vas. Tudi če pridete partizani na površje, boste vedno v manjšini, ker vas bodo vladali italijanski in nemški komunisti. Sramotno za vas je, da ste prvo komunisti in šele nato Slovenci. Mi pa smo najprej Slovenci in šele nato strankarji. Vidim, da ste od vaše literature zaslepljeni. Danes je zadnja ura, da sprevidite in prestopite v naše vrste. Vsakdo, ki si ni omadeževal rok s slovensko krvjo, lahko pristopi. Ne silimo nikogar, ker smo dovolj močni, toda govorim vam samo zato, ker vas hočemo rešiti."

Tov. Danilo mu je odgovoril: "Precej časa sem že partizan, pa nisem opazil, da bi bila naša borba nepravilna. Vstopili smo v borbo kot partizani in bomo to tudi ostali. Kadar boste z borbo dokazali, da ste proti okupatorjem, in se boste sporazumeli z našo partizansko komando, da se združimo, bomo šli z vami."

Nato so četniki odšli in odpeljali s seboj 5 partizanov, ki so jih premotili s svojim govorjenjem. To so: Lojze Menard iz vasi Idrsko, Lojze iz Kanomlje, Anica, bivša politkomisarka v 4. četi (komandir Črto), Lev, mesar iz Idrije, in Svetko iz Kanomlje. Bili so razkropljeni pri neki hajki ter niso hoteli nazaj v edinico.

Po odhodu četnikov je tov. Danijel govoril pred hišo, v kateri je bil sestanek, z Bojanom (padalcem), ki mu je rekel, da je četniški komandant prvi partizanski morilec. Danilo naj ne gre k njim in kot komandir tudi ostalih ne sme pustiti k četnikom. Danilo naj mu preskrbi stik s partizanskim komandantom, ker ve veliko stvari, ki bodo partizansko komando zanimale. Zmenila sta se za sestanek, kamor bi prinesel Bojan radio aparat in bi ostal potem Bojan pri partizanih. Kdaj se bo to zgodilo, mu bo pisal Danijel.

Ta mu je res pisal, in sicer sledeče: "Dobil sem zvezo s tov. Nikotom, s katerim sta bila skupaj prinešena iz Anglije, in Te čaka na moji karavli.⁽⁷⁾ Pridi na javko, kot smo se dogovorili, in prinesi s seboj radio aparat in vso opremo." Pismo je oddal v Sovri v hiši, kjer je bil prvi sestanek s četniki. Pismo ni prišlo v roke Bojanu, pač pa ga je dobila v roke četniška komanda.

Kmalu nato je Danijel to zvedel od terenske delavke v Sovri, tov. Marica (je) povedala, da Bojana ni več, da so ga poslali nazaj v Kairo, ker je prelomil prisego jugoslovanskemu kralju in ni izpolnjeval navodil. Zato je moral na sodišče. Povedal ji je Miloš, njemu pa četniki.⁽⁸⁾

Bojan je tudi povedal, da se četniki nahajajo v Hlevnem Vrhu pod Sv. Tremi kralji, on pa 1/2 ure proč od edinice.

Četniki se med seboj tikajo, samo komandanta vikajo. Komandant in ostali oficirji so vsi v jugosl. uniformah. Četniki pa so v civilu, imajo pa šajkače⁽⁹⁾ z grbom in zastavo. (Danilo ni vedel, ali je zastava slovenska ali jugoslovanska.)

M24581

iz Gorenjske Vukotina se rekel, ki mi ne ve imena, ker padel je Bojca
 (Kolar) iz čolne. Ladije ki so ga sopleli spustili v Ledenem
 jeziku in Tonjem v okolici Lednje, Ledeni so ga odločili, da nam
 knjige s kvantiteto PO so odšli do Mulinia, ki sbrunil je v avto "solstvo"
 u Podlavorah. Tu se jim je predstavil četniški oficir, podporočnik (imena
 ne ve) ki jim je govoril naj prestopijo k njim, ker domneje je se čas ni
 odar, ne pristopi danes bo smatran za izdajalca slova naroda. Tov. Grog
 mi je rekel, da to ne more biti, da bi oni, ki se jele eni misle
 nastopajo proti okupatorjem, preplovali za izdajalce, liste, ki se
 dve leti nazaj proti okupatorjem. Podporočnik nam pa je povedal mi
 odgovoril. Govoril jim je največ ova, so zapeljani, ova partizani, ova
 blyeje z Idršljani, ova to mi prav, ker so naj komunisti in plete, ova
 Sloveni. Rekel jim naj predo samo sledat k njim, da jih ne bo
 nikoli silil, da ostanejo pri njih. Ubeli tvoj ljudi, Grogar, ki se
 nakaja u Sovri. Nato so vsi skupaj odšli in je v Sovri pred Kvalgot
 hišo, restali z Grogarom, ki je bil v dvigniti z vosnim poročnikom Kurcijem
 Vukotina. Grogar je Danijela vprašal, če jim manjka kakih stvari in če
 palata. Stenar. Podporočnik ga je prekinil, ova to bomo je zolom pre,
 dila. Ova so pristi v Sovro pred hišo, kjer je bil restalnik, je dal
 podporočnik komando, čimna, lahkože vzeti zaseba. Čprav so cel
 njih izšli v hišo brez strahu in je sbruzi skupa prebala, prvo na tui
 v hišo so dobili komandanta poročnika Vukotina, ki je prvo dolega
 podporočnika vprašal: "Grajlje, kako vam je danes, nujelo?" Partizanom
 so nato pobeželi s krunom in juroko. Rekli so jim, da jim je zolom ova
 vrnajo vovna, ker vedo, da se partizani slabo hranijo. Nato jim
 je zolom govoriti komandant, "Grajdati smo, da je Trimoška
 oblastna, čezela, toda ljudstvo je zapeljano od komunistov. Vda
 smo, da je bela ljudi spredniti, ki smo pisli organizirati in
 vprašati ljudstvo na pravo pot, to nam je pravil nas komunisti. A
 penentel Okaja Mubajlovic, ki je je tokoj ob zolom Grogarje je pel v
 vrte organiziral. V partizani, niste na pravo pot. Priem vam samo
 punit partizanskega delovnega. V nekem krajem u Sloveniji so imeli
 četniki, ki so borbo s partizani z okupatorjem. Nato so četniki ovoj
 boditi, das katero so zolom zasebali partizani. Tu so zlogoma u ki
 nam pretalci navadnega klapa in lesaj je prebivalstvo zlogna,
 to, da partizani niso gostom, da bi prejevali nase državo.

Ker izgleda, da je glavni propagator modre garde bivši terenski delavec pri OF Miloš iz Ledin, ga je naša patrila VOS dne 29.VII.43 aretirala in zaslislala. Dal je sledeče izjave:

"Prvi stik s četniki sem imel pred svojo hišo v Idršku (Podilovce). Do mene jih je pripeljal bivši partizan Maks. Bila sta tam podporočnik Iztok in redov X. Podporočnik je rekel, da so slov. fantje zapeljani od komunistov in da se bodo partizani in četniki, potem ko se bo fašizem zrušil, združili. Za drug sestanek se nismo dogovorili. Po sestanku sem pisal pismo na naslov: "Četniški odred". Pismo sem oddal v hiši pri Nacetu v Ledinah, od tu je šlo k mlinarici v Žirovnico, od tu k Abrahtu v Sovro. Za pot pisma naprej ne vem. Pisal sem o ital. vojaških postojankah, kakor sva se pri prvem sestanku dogovorila s podporočnikom Iztokom. Pisal nisem nič o partizanih in OF.

Pred približno petimi tedni zvečer sem bil prvokrat v njihovem taborišču. Taborišče se nahaja onkraj Vrha, spodaj so vasi Smrečje, Podlipa. Nahaja se v gozdu ob studencu. Hoje od Abrahta v Sovri do taborišča je cca. 2 uri. Četnikov približno 150, šotorov niso imeli, so sami moški vseh starosti. 7 lahkih strojnic in 3 težke. Komandant Bo-

rut je Slovenec, 40-50 let, srednje velikosti, obrit, v činu kapetana I. klase. Ostali oficirji, ki so bili navzoči, poročnik Vuk, poročnik Krpan, podporočnik Iztok. Čakali so me v Sovri, in sicer podporočnik Iztok z navadnim vojakom. Četniki vstajajo zjutraj vsi istočasno od 6. do 7. ure na živžg piščalke. Potem imajo malo vežbanja z orožjem. Političnih ur tega dne niso imeli. Ne vem, ali jih sploh imajo. Hrano imajo vsi enako, jedli smo petkrat.

Ko sem govoril s komandantom Borutom, so bili navzoči Iztok, Vuk in še mnogo drugih. Glavno besedo je imel Borut, ki je rekel, da so partizani napravili mnogo gorja. Partizani so kradli, ropali, požigali, pobijali cele družine samo zato, ker so izjavile, da niso s partizani. Zato je morala nastopiti bela garda, ker bi drugače Lahji vse požgali. Grajal je tudi belo gardo. Partizanski komandanti niso Slovenci. Tito je Žid, ki je plačan od Dunaja in Milana. Rekel mi je, naj poiščem izgubljene partizane in tudi ostalim naj povem, da je njihova vojska edino zakonita in da samo njihovo vojsko podpirata London in Vašington. Partizanom, ki ne bi hoteli k nam, povej, naj se ne streljajmo, ker smo vsi Slovenci. Poiščem naj zvezo s terenskimi delavci OF in naj jim povem isto. Dali so mi samo dva letaka. Ko

sem se vrnil, sem povedal samo domačim (Kovačeva dekleta – tri sestre njegove sosedo) in Klari, teren. delavki v Ledinah. Povedal sem tudi župniku v Ledinah, ki je rekel, da je stvar čudna in da moramo biti oprezni. Letake sem dal Klari.

Na drugem sestanku, ki je bil nato, kraj Vrha v dolini, prva hiša (imena ne ve). Navzoči poročnik Vuk, ostalih imen se ne spominjam. Vuk je imel najvišji čin. Vprašali so me, če sem koga pridobil, odgovoril sem, da nikogar. Dali so mi letake, in sicer "Svoboda ali smrt", katere sem dal Nacetu v Žirovnici, Klari, kurirju Janezu, Kovaču, 2 v Idrijo. Drugam jih nisem razdajal. Govoril sem o četnikih samo s tov. Klaro, ki pa je rekla, da njihovi propagandi ne verjame. Drugih ljudi za četnike nisem pridobil. Na tem drugem sestanku so rekli, da bodo prišli na Primorsko, toda ne za stalno. Za vodnika me niso prosili in tudi naj jim poiščem vodnika, me niso prosili.

Padalca Bojana in Venclja sem videl samo enkrat. Četniki so mi rekli, da imajo oni v Kairu 3 divizije padalcev in 1 divizijo pehote. Poročnik Vuk mi je povedal, da je prišel odgovor iz Kaira na Bojanovo brzojavko. Bojan je brzojavil, da sodelujejo četniki z Italijani. Bojan je nato

odšel k partizanom v Italijo, je rekel Vuk.⁽¹⁰⁾ Tega nisem verjel, mislil sem, da ga imajo zaprtega. Ko mi je Vuk rekel, da naj zbiram podatke o partizanih in naj zbiram izgubljene partizane, sem mu odgovoril, da bo to lahko delal Bojan. Vuk pa mi je rekel, da so Bojana poslali preko Srbije nazaj v Kairo.

Za svoje delo sem plačan, in sicer sem doslej dobil 500 Lit. Obljubili so, da mi bodo dajali denar mesečno. Rekli so, da bodo prišli preko meje koncem tedna ali začetkom drugega (mišljen je teden do 1. avgusta)."

Glavni zaupnik za okolico Ledin je partizanski dezerter, ki je odšel k četnikom na prvem sestanku, ki ga je s četniki imel tov. Danilo. Doma je iz vasi Idršek. V četniški edinici je bil do 28.VII., ko se je vrnil domov z nalogo, da organizira četniško mrežo zaupnikov. Miloš je dal nalogo, da poišče zaupne ljudi v vaseh Ledine in Vrsnik. Miloš ni dobil nobenega zaupnika in tudi po drugih vaseh ne ve zanje.

Miloš se je svojemu sodelovanju s četniki odpovedal in podpisal sledečo izjavo: "Podpisani Frelj Vencelj (Miloš) sem kot bivši četniški delavec pri Osvobodilni fronti slov. naroda podlegel propagandi četniških banditov. Postal

videl k četnikom na prvem sestanku, ki ga je s četniki imel tov. Danilo. Doma je iz vasi Idršek. V četniški edinici je bil do 28.VII., ko se je vrnil domov z nalogo, da organizira četniško mrežo zaupnikov. Miloš je dal nalogo, da poišče zaupne ljudi v vaseh Ledine in Vrsnik. Miloš ni dobil nobenega zaupnika in tudi po drugih vaseh ne ve zanje.

Miloš se je svojemu sodelovanju s četniki odpovedal in podpisal sledečo izjavo: "Podpisani Frelj Vencelj (Miloš) sem kot bivši četniški delavec pri Osvobodilni fronti slov. naroda podlegel propagandi četniških banditov. Postal sem slepo orodje v rokah njihovih in narodnega in politijskega delovanja. Osvobodilni fronti sem se v vsakem in vsakem sodelovanju s četniki in se bom izognil vsaki sodelovanju s četniki. Izjavljam, da sem dobro poučen o svobodi in pravici in da to izjavam pred vsakim pravim. Škandal bom poravnal s kodo, ki sem jo napravil s svojim sodelovanjem pri Osvobodilni fronti in delovanju. S. F. - O. N. Frelj Vencelj Miloš C. r.

Valut za anežajo. Pogoda Mercanda je izdan.

Razločanje med prebivalstvom je v sled četniške propagande in njenih sprememb. Ljudje so se vedno usi, vendar jih niti to kta četniki niti, da smo partizan in četniki eno in isto. Četniška propaganda četnikov, da ne smemo več peljati slov. hrvi je mala odmerjena in peljavalstva, ki izjavlja, da se boji, da se ne bojo zaisi. Partizan in četnik služba med sloj. Ljudje mora biti z letala izjaviti v teh krajih politiki izredno previdno. Modra gonda misla. Modra glava v vaseh. Idrško, Žirovnica, Ledine. Bela gonda je v glavnem v vaseh. Lavrata in Vrsnik. V te zadnje dve vasi je vsega pshoro vrsto nedolgo oboroženi belogardisti k unosi. Pogajali so v teh krajih politično delo in obseveralno službo.

Svele partizan - svoboda narodni!

Za PKVOS ja Primorski:
Miloš

Na prejšnji in na tej strani: 2. in 6. (zadnja) stran tu prvi objavljenega poročila načelnika pokrajinske komisije VOS za Primorsko Mira Perca – Maksa Centralni komisiji VOS z dne 2. avg. 1943 o stikih s padalcem Bojanom Kolerjem in o njegovem izginotju.

sem slepo orodje v rokah njihovega protinarodnega in protiljudskega delovanja. Odrekam se vsakemu nadaljnjemu sodelovanju s četniki in se bom izogibal vsakega stika s temi lopovi. Izjavljam, da sem dobro poučen o Osvobodilni fronti in da to izjavo podpisujem brez vsakega nasilja. Skušal bom popraviti škodo, ki sem jo napravil s svojim slovenskemu narodu sovražnim delovanjem. S.f. – s.n.!
Frelj Vencelj Miloš, l.r.”

Nalog za aretacijo Lojzeta Menarda je izdan.

Razpoloženje med prebivalstvom se vsled četniške propagande ni mnogo spremenilo. Ljudje so še vedno naši, vendar jih moti to, ker četniki trdijo, da smo partizani in četniki eno in isto. Tudi propaganda četnikov, da ne smemo več prelivati slov. krvi, je imela odmev pri prebivalstvu, ki izjavlja, da se boji, da se ne bomo začeli partizani in četniki streljati med seboj. Zato moramo tudi z likvidacijami v teh krajih postopati izredno previdno. Modra garda meša ljudem glave v vaseh Idršek, Žirovnica, Ledine. Bela garda pa v glavnem v vaseh Zavrtec in Vrsnik. V te zadnji dve vasi pridejo skoro vsako nedeljo oboroženi belogardisti k maši. Pojačali smo v teh krajih politično delo in obveščevalno službo.

Smrt fašizmu – svobodo narodu!

Za PKVOS za Primorsko
Maks⁽¹¹⁾

OPOMBE:

- ⁽¹⁾ Dokument je pisan na roko na obeh straneh treh listov. Ohranjen je v fondu PK VOS za Primorsko (Pokrajinska komisija Varnostno obveščevalne službe za Primorsko) v Arhivu Ministrstva za notranje zadeve v Ljubljani. Doslej ni bil objavljen. V našem prepisu je le nekaj pravopisnih popravkov in pa novih odstavkov zaradi preglednosti. V času nastanka dokumenta je bil načelnik PK VOS Miro Perc – Maks, o katerem gl. opomba 11.
- ⁽²⁾ Ta izraz se v partizanskih dokumentih tistega časa uporablja ravno tako kot "plava garda", "četniki" ali "mihajlovičevci" oz. "miha" in "moga".
- ⁽³⁾ Zdaj Vrh nad Rovtami. Vse tu opisano dogajanje poteka na območju Idrija-Žiri-Šentjošt-Rovte, v glavnem torej na straneh 123 in 124 Atlasa Slovenije (1985) in torej ne več na Primorskem.
- ⁽⁴⁾ "Karavla PO" bi morala biti karavla (na Primorskem v tistem času obenem kurirska in obveščevalna postaja) partizanskega Primorskega odreda, ki je bil ustanovljen 1. avg. 1943. Pravih imen obveščevalcev, kurirjev, terencev in četnikov, ki jih dokument navaja, nisem posebej iskal, ker za to objavo in njen namen (osvetlitev usode Bojana Kolerja) niso bistvena, čeprav bi bila za "dokončnejšo" izdajo seveda zanimiva.
- ⁽⁵⁾ V izvorniku je ta kraj na različnih mestih poročila različno pisan, kaže pa, da gre za naselje Idršek, zato sem zapis poenotil.
- ⁽⁶⁾ "Padalec Bojan (Kolar Ivan)" je bil v resnici Bojan Koler iz Idrije. V Kairu so ga sprejeli v obveščevalni tečaj z ilegalnim imenom Rejc, pri četnikih pa je dobil ilegalno ime Črtomir. (Vidic, Angleški obveščevalci – vohuni ali vojaki, 14) Spust s padali je bil v resnici okoli polnoči 17. marca 1943. K četnikom je bil pravzaprav namenjen le Tone Božnar, ki naj bi bil delal kot radiotelegrafist tudi za ministra dr. Miha Kreka. Ker je Koler tik pred odhodom zbolel, a se nalogi ni hotel odpovedati, so nadrejeni odredili, da so Božnar, Koler in Ferjančič odskočili skupaj nad polhograjskimi Dolomiti, po okrevanju pa naj bi Koler in Ferjančič odšla proti Idriji. (Vidic, 47-49)

⁽⁷⁾ "Niko" je bil Nikolaj Sever, član trojke, ki je iz istega letala odskočila nad Banjško planoto in potem poiskala partizane ter ostala z njimi. Poleti 1945 je izginil v Vipavi.

⁽⁸⁾ Dejansko so takrat Kolerju vzeli življenje. Že v Mladiki št. 4, str. 78, sem navedel starejše kratko pričevanje iz zdomstva: "Tisti pa, ki je bil komunist, je pobegnil, a se vedno vračal na našo postojanko in se z nami prepiral. Domišljaj si je, da je varen življenja, a ker je delal zdrahe, so ga nekega dne odpeljali in likvidirali." (Štefan Kodelič v zbirki Odprti grobovi, III, Buenos Aires 1970, 162). Tehtnejši razlog je zapisal Rudolf Smersu (Kam je zaneslo padalce iz Afrike, Vestnik, Buenos Aires okt.-dec. 1988, str. 237): "Nobenega dokaza ni, da bi ga ustrelil major Novak. So ga pa četniki smatrali za nezanesljivega, ker je partizanom prodajal bombe." V tu objavljenem dokumentu pa se v glavnem potrjuje opis Franca Zorca, ki je bil kot četnik s padalci ob pristanku in pozneje (Pobiti po slovenski oblasti, Svobodna Slovenija, Buenos Aires 25. maja 1995): "Na žalost je bil pozneje padalec Kolar (!) ustreljen na povelje majorja Novaka, ker je Kolar navezal stike s partizani in jim tajno hotel izročiti en oddajnik. Pri tem delu so ga zasacili. Bil je obsojen za izdajo ter ustreljen. Njegove zemeljske ostanke je dala pozneje žena prepeljati na domače pokopališče." Vidic pa navaja pismo V. Ferjančiča, ki se je zbal za Kolerjevo življenje, a je od Novaka dobil zagotovilo, da se Kolerja ne bodo dotaknili, temveč mu bodo le prepovedali delati na jugoslovanski strani predvojne meje. V Smrečju naj bi ga bil kljub temu ustrelil takratni četniški častnik Jože Hlebec-Krpan. (Vidic, 15-16)

⁽⁹⁾ Šajkača – v prvi Jugoslaviji vojaško pokrivalo.

⁽¹⁰⁾ Koler ni bil radiotelegrafist, zato ni mogel sam pošiljati sporočil v Kairo. Tudi izjave, kje naj bi bil Koler, so v protislovju s prej navedenimi (gl. besedilo pri op. 8!).

⁽¹¹⁾ Miro Perc – Maks se je rodil 2. febr. 1912 v Ljubljani, padel pa je med ofenzivo 1. apr. 1945 na Vogalcah pri Vojskem. Leta 1951 so ga proglasili za narodnega heroja, po njem so poimenovana društva bivših delavcev notranjih zadev (Klubi M. Perca). Član KP je postal 1934, v partizanih je bil od poletja 1941. Bil je v znani skupini internirancev, ki so 31. avg. 1942 zbežali iz Gonarsa. Ustavil se je na Primorskem, kjer je imel najprej vojaške službe, nato pa je vodil VOS oz. Ozno.

Vladimir Kos

Za pahljačo

Nekoč

sem hotel s pticami v daljavo
za poljem z murvami na koncu mesta,
v zelenkast svod in dalje, dalje v plavo,
da se spustim na križpot tujih cest.

Gospod daljav

je čul moj krik v nižavi!

Tako je uredil, da šel sem v svet
in se zazrl v lep obraz Daljavi
in v gube, spretno skrite s šmink paletu.

Sem srečen?

Dà in ne. Še več daljav

me skoz pahljačo zre, skrivnostno kliče.

V rokah noči se zvezdnih nitk vezave
drži Cipresin vonj, neskončno mičen.

Videti Trst

Leda Dobrinja

Trst je italijansko mesto na severu Jadranskega morja, na stiku italijanske in slovanske kulture, Zahoda in Balkana, mesto, v katerem živijo najrazličnejše narodnosti, od židovske, češke, hrvaške in srbske. Mesto, kjer stoletja živijo Slovenci in so še pred kratkim posedovali skoraj vso zemljo okrog mesta.

Z razcvetom v prejšnjem stoletju je postal tudi ekonomsko središče dela Istre, ki je skupaj s slovensko okolico postala del njegovega naravnega zaledja, in se vključil v tipično sliko Istre z romanskimi mesti in slovanskim podeželjem.

Če so se med Trstom in zaledjem stkale organske vezi, preko katerih je Trst dobival hrano, kurjavo in delovno silo, se med slovanskim kmečkim svetom in romanskimi mesti nikoli niso stkale kulturne vezi. Italijanska mesta kot višje kulturno razvita s slovanskim okoljem niso našla sožitja in mu niso predstavljala kulturne nadgradnje. Tako istrski podeželski svet ni imel svojih kulturnih središč.

Po vojni je bil Trst z mejo odrezan od svojega zaledja. Istrsko podeželje je začelo ekonomsko in kulturno gravitirati na obalna mesta, ki so se naselila s prebivalci iz notranjosti države in Istre. Medtem ko se okrog teh novih slovenskih središč formira istrski kulturni prostor, je del Istre, predvsem Šavrinija, s Trstom ohranila svojo tiho naravno in ekonomsko povezanost. Trst je še vedno glavno nakupovalno središče in v času zaposlovalne krize ljudje avtomatično iščejo kruha v mestu, od katerega so v zadnjem stoletju živeli.

Kljub tej močni ekonomski in čustveni povezanosti pa med mestom in njegovim zaledjem stiki niso prešli tega nivoja in Trst kot veliko univerzitetno in kulturno središče ni postal naravna prestolnica Istre. To vlogo je prevzela Ljubljana, s katero Istra skozi zgodovino ni imela stikov. Zaradi političnih in ideoloških razlogov Trst nima svojega zaledja, slovenska Istra pa ne svojega središča. Situacijo še bolj zapletejo tisoči priseljenih Istranov slovanskega in italijanskega porekla, ki so italijanski odpor in strah pred slovanskim še bolj zaostrili.

Paradoks tega prostora je, da se vezi niso stkale tudi med istrskim podeželjem in razvitejšo sredino zamejskih Slovencev in tudi ti stiki niso prerasli odnosov, ki so jih imeli z Italijani. V najboljšem primeru je Trst posrkal istrske intelektualce in se kulturni stiki med zamejskimi Slovenci in Istro tkejo šele danes. To

je pripoved in izpoved o iskanju in odkrivanju našega mesta, naravne kulturne prestolnice.

* * *

Kot ura točno je po enem letu poletje znova ožarilo moj hrib. Znova so pripravili fjero in znova se je vse ustavilo. In znova me točno kot ura zgrabi nemir. Barcelona, Kopenhagen ali Švedska. Znova premerim razdalje, vozne rede, cenike in prospekte. Znova preštejem denar in premerim svoje namere. In znova ugotovim, kri kliče.

Nekoč sem sanjala o svetovljanskem življenju v velikem mestu. Sledila so romanja. Beograd. Praga. London. Nato Atene, Pariz pa Rim, New York in tu obiskala vse kraje, ki jih ne smeš izkoristiti. Tudi Trst sem obiskala.

Domov sem prihajala z enako praznino, če nisem prišla v stik z ljudmi, če mesto ni imelo svoje zgodbe

Ulica v starem mestu leta 1907.

in svojega junaka, ki bi me popeljal na obrežje reke, v stare restavracije, stolpe in galerije. In če ni imelo svoje knjige, ki bi me posvetila v čutenje src v zakulisju mesta. Roman Pozabiti Palermo me je očaral in zvalil na jug, grški otoki so za vedno ostali v skupnem portretu s skupino ribičev, Messina je zadihala z Nicolovo družino v stisnjeni vasi nad Tirenskim morjem, Praga z Jaroslavom, njegovo disidentsko preteklostjo, nočnimi vožnjami s taksijem, praznimi veleblagovnicami in obloženimi kruhki.

Počasi so sanje postajale vse manjše in vse več je dajala bela Ljubljana pa Koper in nazadnje rodni Loper in vse bolj sem svet odkrivala doma s pogledom Istranke. Tu sem odkrila tudi svoje veliko mesto, z njegovim odkrivanjem pa je nastajala njegova zgodba.

* * *

Pozimi me je nekega dne povabil na oficialen koncert ob uradnem slovenskem prazniku v cerkev Sv. Jakoba. Ves topel, širok, uglajen in brezhibno voljan me je pripeljal do vrat in prepustil petju, zroči množici in cerkvenemu okrasju bogate cerkve in sam hitro izginil v množici, ko mi je prej rekel, zdaj si kulturna ženska in malo kulture moraš poznati.

Stala sem tam med množico ljudi, starih in mladih, ki so prišli na svoj kulturni praznik in ki so z zanimanjem ali ker se tako spodobi zrlj proti oltarju, v bele bluze žensk v zboru in svetleče se instrumente izva-

jalcev. Kot da so dojemali to zborovsko z instrumentalno glasbo spremljajoče petje in kot da jim vse to nekaj pomeni. Slavnostni, s pridihom neke zatohle kulturne sredine.

Stala sem nekaj časa, dokler me noge niso izdale. Poslušala sem, a glasba ni prišla do mene. Premaknila sem se po cerkvi proti izhodu in se za trenutek ustavila pri kamnu z žegnano vodo. Postala sem kot Hessejev volk samotar v množici zročih v oltar, ko da čakam, da me kdo poškropi in sprejme v njihovo človeško občestvo. Nobenega znaka ni bilo, da pripadam skupini.

Obrnila sem se in zbežala iz cerkve, po trgu, izpostavljena burji in zavila dol po ozkih in strmih prehodih proti ulici Carducci. Brez sape in teže sem prišla do široke avenije z božičnimi izložbami v znaku rdeče in zelene barve prednovoletnega razpoloženja. Prepustila sem se hrepenenju. Naenkrat sem se znašla v Kopenhagenu, ki so ga nekaj dni prej prikazovali v predbožičnih reklamah in ki se je skupaj s svečanim vzdušjem zvil v obet po novem izhodu.

Drugi dan sva šla v burji dol proti morju in prekorčila dvakrat dve šini, obrasli s travo, a nisem več mogla najti miru Kopenhagna. Samo toplo telo, vsakdanji pogovor in velike palače. Dušilo me je, klasični kroj volnenega plašča, redno opravljanje obveznosti in obet, da postanem solidna. Samo blede

pod črto

TAM, KJER TEČE BISTRA GAIL

Morda je že dvajset let ali tudi več, kar je Kondor v Mladiki Pod črto objavil zapis pod gornjim naslovom. Zapis se je nanašal na članek v Primoskernem dnevniku, ki je poročal o poplavih v Ziljski dolini. No, od takrat je po Ziljski dolini preteklo mnogo vode, a razmere se niso spremenile na boljše, prej na slabše.

V soboto, 11. novembra, je naša – naša mlada in toliko let pričakovana televizija v Trstu v oddaji Alpe Jadran v nekem prispevku s Koroškega govorila o Faakerskem jezeru in o Finkensteinu. Šlo je seveda za Baško jezero in za Bekštajn v Zgornjem Rožu.

Človek ob teh nemških imenih obstrmi in osupne. To je tako, kot če bi celovška slovenska televizija poročala o Aurisini in o Malchini. Verjetno bi nas to užalilo in razjezilo. Kar pa človeka posebno razjezi, je to, da gre

pri vsem tem samo za malomarnost in površnost. Ali ne? Morda nam je čisto vseeno in smo za te stvari že neobčutljivi, kar pa bi bilo navsezadnje še slabše.

Imamo dvojezične karte in lep dvojezični seznam koroških imen, ki je izšel že pred mnogimi leti. Ali ga uporabljamo? Ali je samo za znanstvene delavce in raziskovalce stari?

ČUDNA PROMOCIJA SLOVENIJE

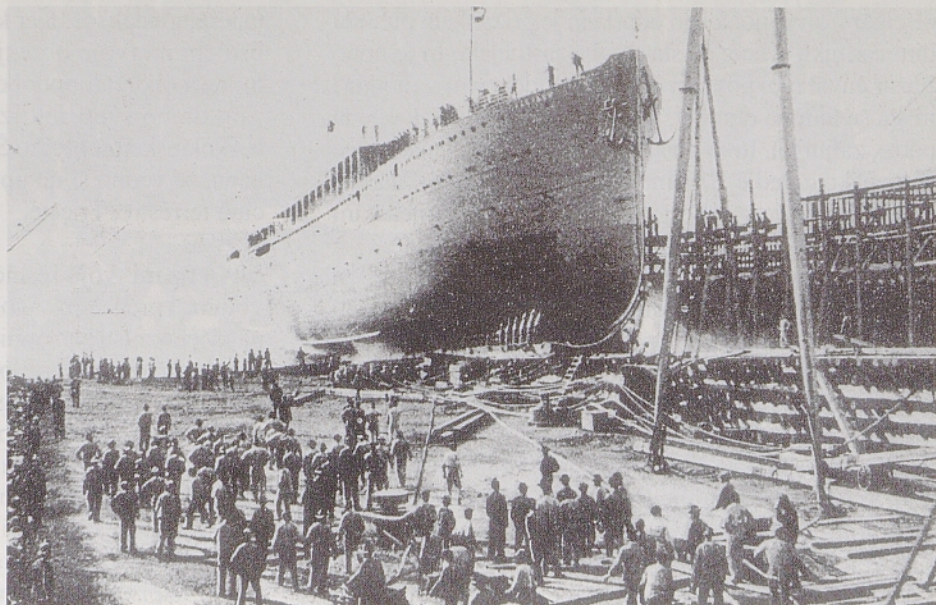
V petek, 17. novembra, ob enih zjutraj smo lahko po vsej Italiji in torej tudi v zamejstvu gledali po televizijski mreži Telemontecarlo posnetek celotne nogometne tekme Slovenija-Hrvaška, ki so jo posneli na stadionu za Bežigradom v Ljubljani. Tudi ta posnetek je potrdil, kako je danes šport pomemben za promocijo neke države v svetu. Vrata tej promociji za Slovenijo so odprli slovenski smučarji in skakalci, kajakaši in drugi šport-

niki. Zato smo z veseljem gledali, kako izgleda po TV prenos mednarodne nogometne tekme, na področju, za katerega smo mislili, da Slovencev pravzaprav ne zanima. A smo se zmotili. Tekma je bila bojevita, zanimiva in tudi italijanski komentator ni imel posebnih pripomb na igro obeh ekip. Opazil je le, kako je publika izredno hvaležno navijala za "svoje" in nas spomnil na balkanske težave.

Grenka kaplja za nas Slovence je bila samo zbledela slovenska zastava z rdečo zvezdo, ki se je od časa do časa pokazala v ozadju na TV zaslonu. Kdo jo je izobesil na ograjo stadiona morda nalašč zato, da bi jo kamera ujela v objektiv? Ima slovenska država v omari še spravljene zastave prejšnjega totalitarnega režima v pričakovanju novih časov?

Iz tega dogodka ne bomo delali zaključkov. Priznamo pa, da nas je pred tujci sram. Take promocije si Slovenija gotovo ne zasluži.

Splavljenje ladje v začetku tega stoletja.

hrepenenje po bližini Skandinavije, Helsingborgu in romantiki doživetega mesta.

* * *

Od vedno ga gledam s svojega hriba in vedno vztrajno meče svojo mehko svetlobo na severu, tako kot da sonce nikoli ne zatone in nobena noč ni zares temna in je vedno odprta ta luč, a ko pridem na njegova tla, je nerealno. Pomikam se po njegovih ulicah, a so stavbe enako neresnične kot sanje, moj korak enako nesigurno spodrezan in beseda enako težko spravljena s suhim jezikom skozi otrpla usta, da me zamika, da se zakadim v tok avtomobilov, da bi videla, če me bodo zbudili.

Stopam narahlo po ulicah in si ne upam izgovoriti slovenske besede, ker ne vem, če me ne bodo tla izvrгла, kugo slovansko, in se zmanjšam v malo, v provincialno obleko ovito podobo, tiho in plaho z jecljajočimi stavki, vzamete dinarje, to je njihovo mesto, ti si gost v tujem mestu. In ne morem začutiti materije medeninaštih kljuk tržaških hiš in znanje italijanščine izpuhti, ko me ostareli trgovec premeri od glave do pete. Nerealne in kot iz sanj so trgovine in obleke, dokler ne pridem s korjero domov in je ne razcefram do bolečine.

Mesto, ki ni moje, ker nas podeželane slovanske noče videti in priznati za svoje, kot beli gospodar zavržene candre otroške, ki jo podi od hiše, ko jo je nekoč v pohoti zaplodil z lepo sužnjo. In ga otroka sedaj, ko hoče k mizi, odganja in otrok ves začuden ne more razumeti, da lahko le dela in streže in da ga okrutnež nikoli ne bo priznal in sprejel za svojega.

* * *

“Ostaja le udobje trde klopce pri Svetem Justu, ko sem te otrok nosila pod srcem in sva šli tja, da si kupim, nezakonska mati, nekaj sanj in sem bila utrujena in sem se zavlekla v park pod Svetim Justom, se ulegla in sladko zaspala. Ostala je ta sladkost, mogoče, otrok,

da ti tako rad zahajaš v ta Trst, da premeriš tržaške ulice od trgovine do trgovine. Ker ti je mogoče takrat bilo lepo pri Svetem Justu.

Šla sem, veš, pred kratkim spet v Trst. Hrepenela sem po klopci, kako naj začutim nek kraj, če se ne uležem na zemljo in iz nje gledam vse, kar nosi. Odšla sem zvečer, kradoma sem poletela do konca pomola. Usedla sem se najprej z nogami bingljajočimi proti odprtemu izhodu na morje, s hrptom proti hribu z lučmi, da ga ne vidim, te fate morgane, mesta, ki ga ne morem ugledati. Topel je bil kamen in domače izjeden od morskega vala. Gledala sem morsko obzorje, videla jadrnice. Veš, bilo je vse polno večernih obiskovalcev, meščanov, ki čebljajo zvečer na obrežju s sladoledom v roki, abraco mož in žena, pari zaljubljenecv. In po dva, trije, južnjaških Italijanov. In nisem mogla razločiti, kaj govorijo, če so res Triestini ali so le prišleki, italianissimi od drugje in se počutijo tu na svojem. In sem morala, draga, da začutim realnost tega pomola, pomisliti, da sem nekje v Solunu, da bi verjela, da mesto obstaja. Da ima ladje, meščane, čebljajoče zvečer na obrežju. Trieste bellissima.”

* * *

In Trst nam je v krvi, a bolj pripada zadnjemu prišleku z juga in zadnji ničvredni gospodinji, je vedno govorila moja mati, “božji Istrijani, znamo z neč živeti, vone se ne znajo stisnet nanka pet čentežimu”, kot staroselcem slovenskim in mojim ljudem, ki so vanj znosili vse, kar so imeli, ga prekopali, čuvali in hranili in oboževali, “moja šinjora jima tašnu dielu, uprave vse po telefone, diela samo duma en jima tašne kljente”.

Jedel si moji noni Tonci iz roke, vse tiste borše, burro, meso, ki ga je prinesla skritega okrog pasu, grappa, vino, cigarete, ki jih je privlekla mimo srbskih carnikov, “šta imate ovde, možete ponjeti samo dve kutiji-

ce cigara" in je nona eno odprla in je prižgala in puhnila dim cariniku v lice, da sta se oba zasmejala. In je nono Lazar čuval tvoj porto in ona ga je videla tam v monturi in sta se tam na obrežju, nikoli nisem zvedela, kje je ta porto, zaljubila. In je potem moj papa prekopal tvoje slovensko zaledje, Opčine, Kontovel, Mila in mati še danes čisti tvoje kvartjerje iz tedna v teden, istrijskim ežulom, Palmiri italianissimi in Leori Židinji.

In od tam je prišla rimonika in pesmi, Tutti mi chiamato bionda in La mula di Parenzo, ki so jo peli naši zvečer pri koruzi in si nam dal briškolo in moro. In modo in imena, vsa italijanska imena v moji vasi in si nam dal vse besede, ki jih danes imamo v svojem narečju. Eh, neč ni pres tiega buežijega Tersta. In od tebe so naše matere prevzele, da morajo svojim otrokom kupiti bele obhajilne obleke, ki so jih komaj zmogle kupiti, ko so se gnale po avtobusih in prodajale v Trstu, kar so imele, da so bermale svoje otroke, in sveče so kupile in mašne bukvice, kronce in lilijo in fjoke. In pri tvojih trgovcih odjemale vse, žajfo, limine, blago rigidin, naranče in včasih datole. In tam je služila naša Andjula in tja je po vojni odšel naš Ušter in Čjuda. No saj veš, pol loparskega hriba, pol Istre. Poln si jih, Trst, mojih Slovanov, tihih, ponikli se pretakajo po tvojih venah, ne da bi vedel, koliko jih v resnici imaš, ne da bi si upal pogledati, koliko je tvoja čista kri z njimi že zastrupljena.

In moja hči znosi k tebi vse svoje prihranke v veri, da kupuje z obleko svojo mondeno življenje, privid, ki ga skušaš vzbuditi s kupi oblek, ki jih slavnostno in skoraj obredno dviguje s svojimi ročicami, kot z dvema ščipalkama, za ramena in ogleduje, da ne bi bilo sledu težkega kmečkega prijema raskave roke.

* * *

In bolj resnična od tebe je domišljija, ko mi pripovedujejo stari o baštimentih ali ko Vanda od Istranove zategne "senti il martello", in zagledam pred sabo tvoj imaginarni porto in velik baštiment in bolj je realna od tebe moja predstava, ko nanese na našega Pucota, ki je prišel iz Amerike in je šel v ošterijo in so ga tam osleparili in mu pobrali prihranke.

In bližje so mi voščene podobe v muzeju lutk kot namazane gospe, zagorele pod ultravioličastimi žarki, polne bižu, ki ustvarjajo nepremagljivo distanco kot zaščitene, da se jih kaj zemskega ne oprime. In bolj je realna od tebe pripoved od carozze od circusa, ki mi jo Enzo pripoveduje o svojih prebliskih iz preteklih življenj, tako mi vsaj pravi, je pisalo cirkus, no in italiano, come in inglese, mogoče nekje v predmestju in Enzo tako z lahkoto, kot jih ljub, izgovarja slovenske besede.

Impozantne so tvoje palače, industrijske cone, cantieri navali, porto, feriera, vse tvoje banke. Kapital, ki se tam pretaka, korupcija in te zadeve. Nič ne pomaga. Ne tvoja italijanska kultura ne Verdi v tvojih teatrih.

Opera, gledališče. Ker ko pridem tja, vse to izgine. Ko pridem na tvoje obrežje, te več ni. In v spominu ne morem obdržati podobe rimskega amfiteatra in se bojim, da bo svetilnik izginil, če pogled uprem proti barkolanskemu bregu. Še vedno si nerealen, fata morgana, še vedno si ne upam reči moj Trst, moje mesto, città terrestre, Trieste.

* * *

In tipam tvojo resničnost v razglednicah z ladjo in volom, vpreženim v voz, poln drvi ob njem, barkačo, nagačeno z Istrijankami. In otipavam tvojo zemeljskost v zveščicah o starih poklicih. Lepe moje žene, kako ste mehke in tople. Magari revne s pečatom bitja, ki se nima kam skriti pred burjo, a polne vonjav. Pa prodajalec rib, pa želv, pa karbona, pa sjena, pa drv, pa jajc, pa kruha. Pa Čič, pa du zna kaj. Pa Italijani nikoli niso povedali, da so bili to Slovenci. In je Jakomin, toplina moja dobra istrijska, Duša so ga imenovali, moral napisati svoje Krušarice, da jim je povedal, da so bile Slovenke. In pripeljati Bolchia, da nam je odkrnil vrata meščanske družine za spoznanje in smo začuli burjo po tržaških ulicah, taisto, ki pometa strupeno po ulici Via dell'Istria.

In spravljam skupaj ta Trst, cerkev Sv. Justa, nono Tonco in Lazarja, podobo deklice iz moje vasi, ki na obrobju mesta brska škavace, prvi stik s Trstom, ko nas je papa peljal na vešpi vse štiri in mene in sestro in mammo in je mama vlekla borše po ozkem stopnišču k svoji dragi Palmiri in dnevne sobe in spirapolvere in mondzie in dianetiko in prodajo knjig in "ubogi naš Trst, maj več nič ne bo iz naših Istrijanov". In kje je tisti mehki Trst iz pripovedi, mandrije, porto, upor, baštiment za Meriko. Zadnje tulac. Ušterije, tripe. Kje je ta Trst. Plac in jajca. Kje so se okrogle Istrijanke prerivale ob svojih košarah. Kje je betola? Kje naj voham duh rib in zaudarjanje morja? Kje so ulice, po katerih so se podili Loparci sopihajoč od teka in straha, Tito, Tito.

* * *

So le še poraščene šine od trena. Je le poln avtobus, "e ošča vas ubi, pistite me gor", katero mesto ima toliko romarjev in moje ženske ne morejo, da te ne vidijo enkrat na teden in ti nesejo magari dve rožici, nu malo radiča, samo da te vidijo. So le trgovine, kabojke, "biste mi dale za malo manj". In inps in talijanska penzija in se je noni Stanko Barin rodil v Trstu in služil vojsko in vse po predpisih in hodi na konzulat, in dol v zadrugo in k advokatu in nismo brižni dobili nobene talijanske penzije. In hudičev Piazza Impero in Ponte rošo, tam so moji noni enkrat zmaknili takujin in je nono sopihal, "ki se ku en frfr pres pamente". En vuziče, z vuziča je moja mama prinesla domov pupuce in sem jaz mislila, na vuziče, to je sigurno kak ličen lesen voziček, a se je izkazalo, da so ti vuziče navadne stojnice na Piazza Impero, kjer sem

Tržnica na Rusem mostu v začetku stoletja.

prvič kupila neko najlonsko krilo in se mi je pokvarilo, še preden sem ga enkrat samkrat oblekla, ko sem ga pritisnila z razbeljeno peglo. In tam pri voziču sem prvič srečala enega človeka in spregovorila nekaj besed in sva se gledala in me je videl in sem odkrila, da je ruski pribežnik.

Odkriti Trst in umreti. Pa naj bo italijanski, židovski, Trst slovenske kulture, trgovski, bančni, pristaniških in luških delavcev, univerzitetni, fašistični, Trst Piccola in Primorskega tiska, katoliški, postajališče vzhodnih avtobusov, portonov in kvartjerjev za čistit, predmestij, slovenskega Krasa. Kateri Trst odkriša v nemoči, da bi združil vse te Trste, Trieste, Terste ali Tergeste. Dalje prekrivam posnetke velikega mesta, zgodbe, pripovedi, Trst v nemoči, da bi se združil, ostaja razklan na fetine.

* * *

In jaz hočem pridobiti svoje mesto. In Istra je vrt Trsta, je rekel Klavdij Palčič, ko je povlekel nit od Ulice Donizzeti do mojega doma s svojim večerom v Loparju. In ker Trst ne vidi svojega vrta, Istra nima gospodske hiše. In hodijo ja v svoj vrt, a ga ne vidijo, "manjare, manjare xe buone osterie in Istria". In ko sem prišla v Trst med slovenske izobrazence, bi se skoraj stene porušile, ko me je Milan Gregorič pripeljal tja nebojgljeno, da pripovedujem o Istri. In sem se potem počutila najmanj tako pomembna kot Ivan Cankar, ki je predaval o delavskem gibanju. In sem tam videla prvič Alojza Rebulo, naj mi bog oprost, komaj sem okusila njegovo delo. A ne vem, če je kdo videl moj Trst, ali bom jaz zaradi njega kaj bolj imela svoje mesto.

In so oni prvi videli svoj vrt, mojo zemljo in jo narisali, Bressanuti je naredil take lepe risbe iz Istre in ne vem, ali naj bom hvaležna italijanskemu piscu, da je

govoril o njej, ker sem jo prvič videla v sliki in v knjigi in je nekaj zavibriralo od sreče v meni, ali naj mu vržem nazaj besede o ubogem oslu in pijani Brščici, kot da ni sposoben zaznati drugega kot osla in pijane Istranke. In če jo vidi, vidi zemljo, ki mu pripada, največ osla, ne vidi ljudi, bognedaj, ne ljudi. Ščavov. In Tomizza, oprosti, da te bolj ne poznam, ambasador sožitja, so mi rekli, so te Italijani sprejeli, ker pišeš o Istri, zemlji ščavovski?

Nima Trst svojega romana. Lažje sem odkrivala Atene ali Palermo. Ker velika mesta imajo galerije, muzeje in svoje romane. Ima Itala Sveva, a nima Trst, kot Istra, svojega Pohlana. In ni prekleto nobenega umetnika, ki bi napisal Pozabiti Trst in ki bi naslikal terase nad zalivom, cvetenje španskega bezga, ovite pergole mestnih hiš, svetilnik in palače Marije Terezije, naše skupne gospodarice. Romana, ki bi te dvignil z drugega konca sveta, da prideš gledat njegove katakombe.

* * *

Ragazzacio aspro e vorace, preveč neroden, da bi ti poklonil vrtnico. Predolgo sem morala čakati, da sem prebrala tvojo pesem, dragi Saba, in ugledala Trst šele potem, ko sem po tvojih ozkih ulicah iskala obraze starcev in prišlekov, anime senza cielo, preštevala vse tvoje cerkve vseh veroizpovedi in je Trst dobil svojo zgodbo. In na koncu sedela na kamnu pomola, domače izjedenege od škrofanja morskega vala. Ko sem že začutila kamen pod sabo, videla morje, ko me je ščepec vala malo poškrpil. In ko sem že pogledala proti Miramaru, v svetilnik, ki mežika neritimčno do mojega hriba, sem dobila tudi malo svojega mesta, "che in ogni parte e viva ha il cantuccio a me fatto, alla mia vita pensosa e schiva."

II. nagrada na natečaju Mladike

Sonce odhaja**MAJNIK**

Trave cveto,
majnik nesó
na sapastih glavah,

semkaj in tja,
semkaj in tja
zibljejo ga.

Trave cveto,
ni ti hudo
na naših poljanah.

ZATON

Ura je,
ko sva s soncem sama
– sonce odhaja –
kar se še kje poigrava
ali žaluje,
kmalu zasnuje.

Nočna sapica bo prišla
s hladnimi majavimi krili,
čutil boš, da so prešla
dnevna beganja in nemiri.

JUŽNIM OBLAKOM

Včasih povem kaj
strganim sivim bradačem,
južnim oblakom veseljakom
na rožnatem večernem nebu,
narišejo mi v svojem letu
bajne gradove in zarje,
brezdanje pozabljene sanje
in če jim zakličem: "Postojte!"
– strmijo, prestrašijo se in zbežijo.

NA STAREM GRADU

Večerni čas, prosojni čas,
že strmi gozd je onemel,
le javor snemlje šumne liste
čez tenko vetrovo sviral.

Večerni čas, prosojni čas,
nikamor več ne grem od pota,
visoko temno smrečje stoka,
objemlje mračna ga jesen.

TO JE TVOJ KRAJ

Ko mete belo cvetje z vej,
počasi,
temotno je v pomladi tej
ob vasi.
Nebo preproga je sivine,
ko da vse stoka in vse mine.

Hej, žarek je zadel plesočo travo,
svež vetrc je objel planjavo,
otožnost zvila je perut,
nasmeh je že povsod nasut.

Naslanjam ob drevo se,
trepetliko,
in gledam jo,
to živo sliko:
sivina se umika svitu,
domovja svetijo se v miku,
naš potok srcu pesem poje:
to je tvoj kraj,
tvoj žal in smeh
in trnje tvoje,
trud ob tleh –
kdaj sončnata dolina,
brezbrežna kdaj sivina,
še milo to hribovje,
pozdrav kje domačina
in večnost tam čez polje.

POLETI, POZIMI

Poleti, pozimi
šumne doline,
poleti, pozimi
pota v hribine,
to je naš majhen
dolenjski vsakdan.

Jeseni utrujen
tiplješ ozimno,
iščeš bližino
sosedovih mej
kamor ozreš se,
preljub ti je kraj.
Spomladi v nadi
v svet prisluškuješ
– v žalostno stanje –
domu kraljuješ,
orješ in snuješ,
to je naš majhen
dolenjski vsakdan.

PO VRTU STOPA NOČ

Po vrtu stopa noč,
s pretihimi koraki
gre po stezici vsaki,
ob vsaki vejici se ziblje,
čez travo jesensko se giblje brez rož,
brez cvetja jo čakam še jaz.

MAJ

Ko grem med zeleno, brsténo
in kadar me majniški veter treplja,
pozdravljam tam sredi doline
valovne razgibane njive,
kjer detelja bujna pahlja.

In v rasti jo glej to pšeničko!
Že letos v njej tetka tam Ančka
osat prav previdno spet puli –
je osem vseh križev ne žuli?

V križišču stoletna kapela
je roženvenska še cela,
a sapa razbila je kip,
samuje le šopek spomink.

TEPTAJO

Teptajo, brazdajo težka vozila,
rinejo, rjovejo strojne pošasti –
režejo – rušijo – rujejo – rijejo,
grebejo – dolbejo – tolčejo, bijejo.

Vmes so domovi, vsak v svoji žalobi,
na sledi spomina joka tišina –
v dolenjske ravani osmrtnice piše.

SOSEDU TILNU

Sadil si, sosed, jablane brstene,
si upal, upal v boljši čas,
že stiske so se skoraj skrile
in tvojo pot krasil je sad.

Prišli so časi drugi, razorani,
zgubil si zemljo, zdravje, mir –
a tvoji dnevi še naprej so vdani,
teši te večji, večni vir.

S hrvaškim pesnikom Tomislavom Dorotićem (6.9.1923-13.4.1993) smo se Slovenci prvič seznanili pred šestimi leti prek Radia Slovenija in prevodov njegovih pesmi v raznih revijah in listih.

Pesnik je bil po rodu iz Dubrovnika. V domačem kraju je končal osnovno šolo in učiteljsiše. Študij je nadaljeval v Splitu in na Reki. Najprej je postal predmetni učitelj domačega jezika in jugoslovanskih književnosti, potem pa profesor – internatski pedagog. Služboval je v različnih krajih Dalmatinske Zagore, potem v Hrvatskem Zagorju in nazadnje v Zagrebu, kjer se je leta 1981 upokojil. Ves čas je nekdanja oblast pazila nanj kot na sumljivega povratnika s hrvaškega “križevega pota” (maja 1945). Nadzorovali so ga, zasliševali in poniževali. Toda niso omajali njegovega prepričanja, ostal je zvest sam sebi. V zakonu z učiteljico Rosando sta se mu rodila dva otroka: hči Dubravka je postala lektorica za češčino na zagrebški univerzi, sin Branimir pa akademski slikar (mojster za vitraže). Pesnik je objavil nekaj pesmi že med vojno, po vojni pa ne več, ker je bil na črni listi. Nekaj pesmi je kljub temu izšlo pod psevdonimom Mislav Pelinar.

V osemdesetih letih je objavil štiri pesniške zbirke pri Hrvatskem književnem društvu sv. Cirila in Metoda: Šotor ljubezni (1983), Nemir zvezd (1984), Tudi golobje samevajo in V puščavi ljubezni (obe leta 1986, zadnja celo v inačici braškega narečja). Posamezne pesmi so izšle v antologijah in monografiji Brač. Po pesnikovi smrti je dr. Petar Šimunović izdal še dve Dorotičevi zbirki: Zlati rt mojega Bola (1993) in Pod zvezdami (1993, v braškem narečju). Izbor Dorotičevih pesmi je izšel po smrti tudi v zbirki Ponikalnica sanja. Pesmi je izbrala hči Dubravka, oprema in ilustracije pa so delo sina Branimira (1994).

Vso njegovo poezijo preveva ljubezen do domače zemlje, do rojakov in prijateljev, do dekleta – izvoljenke in žene, srečen je sredi naravnih lepot domovine, spominja se njene preteklosti, ponosen je nanjo; v pesmih zadnjih let pa čutimo pesnikovo veliko bolečino zaradi žalostnih razmer po osvoboditvi in slutnjo lastne smrti zaradi hude bolezni. V njegovem srcu sta obdržala posebno mesto rodni Dubrovnik in ljubljani Bol na otoku Braču, mesti, polni zgodovinskih spomenikov in naravnih lepot. Mnogo umetnikov najde tu navdih za svoja dela. Tu je Dorotić “spuščal sidro svoje ljubezni, napenjal jadra za potovanje v poezijo, v prostranstvo srca ljubljene osebe... Tu je izvir njegovih pesmi ljubezni, morja in mesečine”. V pesmih je svež, neizmerno topel in poln hrepenenja – preprost in vsem razumljiv. To je poezija, ki je “stariško lepa” (Neven Jurica).

Martin Silvester

ČIGAVA DOBRA STRAN ŽIVI V MENI

V meni
vsak dan
moj oče živi.
In mojega očeta oče
in mati moja
in mati matere moje,
njihovi bratje
in njihove sestre...
In nisem še naštel
vseh
svojih
v sebi.
Ugibam,
kaj je v meni samo moje,
ugibam,
čigava dobra stran
živi v meni
in čigave misli
nosim v sebi.
Vem samo,
da nas je polno
pod isto streho
in da se v meni
vsak dan
staro upira novemu.

DO MORJA LJUBEZNI, O MATI...

Bil sem zrnce
v jezeru tvoje ljubezni
neskončno tiha želja
ki si jo nežno prenesla
v zibel življenja
o mati
toda odkar sem
zanesen od hrepenenj
krenil na križišče sveta
povsod me
kakor senca
spremljajo tvoje oči
do Morja ljubezni
o moja Mati!

SKRIVNOST NAJINE LJUBEZNI

Na Lokrumu jezero,
v jezeru kamen,
pod kamnom školjka,
v školjki tvoj zlati prstan,
v prstanu skrita
najine ljubezni skrivnost.

KOT DALJNI ODMEV

Počasi kot senca
mimo mene je šla,
z nasmehom se dotaknila je
mojih oči.
Nikdar več ni prišla,
pa mi tudi sedaj prinaša nemir
njena hoja,
nasmeh
in roža v laseh.
Kot daljni odmev
in kot senca
vedno se znova pojavlja,
tiho me spremlja
njena podoba.

KAKTEJA

V pesku
poleg morja
sem našel
smrti zapisano kaktejo.
Glej, kako sedaj cvete
na mojem oknu!
Ve, da imam jo rad.

ZAPIS NA PERGAMENTU ŽALOSTI

...
ne veš moj dragi
kolikokrat sem
iz najinega gnezda
kot ptica
po sledi zvezd
na skrivaj prišla k tebi
inolikokrat sem
sončnega opoldneva
od hrepenenj nesena
tik tvojega srca temnice
mimo šla
...
niti slutil nisi
da moja nemoč pred vrati čaka
...
trkala sem
pa niso odprli
klicala sem
pa niso slišali
...
šli so tik ob meni
videli me niso
...
potem sem na pergament žalosti
zapisala svojo bolečino
da zapis ostane
če umrem
naj ve
moj dragi

...
naj ve moj dragi
da ni bil pozabljen
kajti ječarji se ne spominjajo
ne čutijo niti ne slišijo
niti ne vidijo
zaradi njih sem zaman izjokala
svoje oči
ptice mojega upanja
niso sklatili z neba
niso zaprli mojega srca ljubezni
...
v sanjah sem vedno
[mogla priti do tebe.]

NOKTURNO

Odšel sem.
Zdaj naju ločuje morje.
Utrujene roke
vso noč premetavajo mrežo,
obteženo s sanjami,
in veslajo...
Daleč je do mojega Pristanišča,
do Svitanja.
Ali gledaš, ljubica,
kako padajo zvezde,
ali čakaš na oknu
na najino jutro?

BILA SI MI VSE

Rosandi

Bila si
zimzeleni bor
v skitem zalivu
na otoku...

Belo jadro
na ladji mojega življenja,
na jamborih željá,

zastava
na galeji mojih sanj,
upov kažipot.

Videle so naju vedno skupaj
morske gladine in obale,
brezvetrja
in burje.

Vse si mi bila,
vse si:
mali dom
v tihem zalivu
na otoku.

POMARANČEVEC, KI SEM GA LJUBIL (sestri Mariji)

Izgubila cvet je veja
– od žalosti za njim
še listje.

Že dolgo boleha
na vrtu za hišo
pomarančevce, ki sem ga ljubil.

Boleha pod zidom,
nad katerim je v mladosti
objemal nebo in klical ptice.

Boleha in vene,
skozi njegove žile
sokovi ne teko.

Zaman mu veje
hrepene po toplini sonca,
deblo sluti zadnjo burjo.

Umira pomarančevce, ki sem ga lju-
bil,
odhaja v stare tišine.

Zima pobira pomarančevce.

Literarni natečaj "MLADIKE"

1. Revija Mladika razpisuje XXIV. nagradni literarni natečaj za izvirno še neobjavljeno črtico, novelo ali ciklus pesmi.
2. Rokopise je treba poslati v dveh čitljivo pretipkanih izvodih (format A4) na naslov MLADIKA, ulica Donizetti 3, 34133 TRST, do 31. decembra 1995. Rokopisi morajo biti opremljeni samo z geslom ali šifro. Točni podatki o avtorju in naslov naj bodo v zaprti kuverti, opremljeni z istim geslom ali šifro. Teksti v prozi naj ne presegajo deset tipkanih strani, ciklusi poezije pa naj predstavljajo samo izbor najboljših pesmi (največ deset).
3. Ocenjevalno komisijo sestavljajo: univ. profesor in kritik Martin Jevnikar, pisatelj Alojz Rebula, travajalki in kritičarki prof. Diomira Fabjan – Bajc in prof. Ester Sferco ter odgovorni urednik revije Marij Maver. Mnenje komisije je dokončno.
4. Na razpolago so sledeče nagrade:

za črtico ali novelo: za pesem ali ciklus pesmi:			
prva nagrada	400.000 lir	prva nagrada	200.000 lir
druga nagrada	300.000 lir	druga nagrada	150.000 lir
tretja nagrada	200.000 lir	tretja nagrada	100.000 lir
5. Izid natečaja, ki je odprt vsem, ne glede na bivališče, bo razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku – Prešernovem dnevu – na javni prireditvi in po časopisju. Vsi teksti ostanejo v lasti Mladike. Nagrajena dela bodo objavljena v letniku 1996. Objavljena bodo lahko tudi nenagrajena dela, za katera bo komisija mnenja, da so primerna za objavo. Rokopise je treba poslati do 31. decembra letos!

POD STARO STREHO

Najina pisma so povezana
[z navadno vrstico
in spravljena v majhnem zaboju
na podstrešju stare hiše
v Bolu...]

Nekoč,
ko pod težo časa
popustijo grobó tesani trami
in se streha zruši,
na kupu kamnitih plošč
nekdo bo našel
orumenela pisma...

Morda bo (pod)oživel
[najino ljubezen.]

LJUBEZEN

Ljubim pesem
in tistega fanta,
ki pleše z drugo.

Ko gre mimo
mojih pohabljenih kolkov
se žalostno nasmehne.

V mojih rokah
zadrhtijo bergle
in zdi se mi, da sem srečna.

Ljubim tistega fanta,
a tega mu ne bom nikoli rekla.

IMENU LJUBEZNI

S samoto privezan na neznane skale
ob večernem mraku
govorim z valovi o tebi
in iščem te v njih
in v svoji nesreči te kličem,
Anadiomena moje mladosti.

Proti vetru in morju obrnjen
se spominjam pozabljenih besed
in s spomini božam modra obzorja
ob svitanju.

Ne daj mi dolgo čakati,
s soncem se dvigni iz globin,
moja izgubljena duša te prosi.
Odgovori z dihom ljubezni,
kajti že čutim tvojo bližino.

Anadiomena, kličem te,
v imenu ljubezni
me popelji iz žalostne osamljenosti,
vrni morski gladini nasedlo ladjo.

NENAPISANO PISMO

Draga moja,
dolgo se nisva videla,
pa bi se hotel pogovarjati s teboj
toplo in pametno,
kot oče s svojim otrokom,
kot z odraslim bitjem,
hotel bi napisati pismo
o vsem...

Toda ti si pomlad,
jaz pa jesen
in ni mi lahko najti témo,
ki bi bila v vsem
polna vedrine
in vesela
kot šumenje vode pri izviru,
da bi ti dala moč,
pa spet, da bi bila naukov
in nasvetov polna
za življenje...

In tako sem pisal o ljudeh
in njihovih nrvah,
o delu,
zgodah in nezgodah,
vzponu in padcu,
o trpljenju in upih
kako je treba biti stanoviten
in ne podleči zlu,
vsega oprezno se lotiti
in po vseh skrbeh –
nazadnje k cilju priti...

Na koncu pa sem vse prečrtal,
raztrgal pismo
in ga vrzel stran.

Vendar je ostal papirček
ves zmečkan
na tleh pri vratih
in na njem od vseh besed
le te:
Vedno ljubi te tvoj očka.

TVOJA PESEM

Odprla sem okno svoje duše
in poslušam.

Daleč si,
toda slišim vsak tvoj korak
v srcu, ki je zadrhtelo.

Noč je
in moja vrata so zaprta,
toda budna sem
in čakam.

Potrčaj, moj dragi!

MOJE MORJE

Preplavila me je tvoja ljubezen
in ne obstajam več
brez tebe.

Otok sem
v tvojem zalivu,
o moje morje.

MOJA MALA ME ZAPUŠČA

Mirnemu morju
vsaka se školjka
z vsem srcem odpira.

I

Njena pomlad
nosi svetinjo okoli vratu,
veliko svetinjo
na zlati verižici
– polno spominov ...

Na vratih prababičinega daru
stoji stara gravura:
Sveti Jurij ubija zmaja!

In tako njeno rast,
začetek maja,
varuje davni spomin,
morda bo nekoč
pravnikinji njeni
talisman!

II

Danes me zapušča moja Mala,
ta ptičica,
ki sem jo nebogljeno
nosil na rokah,
ljubil kot kresničko
in kot cvetlico
ščitil pred julijskim soncem.

Danes zapušča svoje gnezdo
in odhaja v svet moja Mala,
ker ve, kaj hoče...

Toda mojega srca,
četudi bi hotela,
mojega srca ne more zapustiti.

III

Ti si sedaj opoldanskega sonca žar.
Na našem dvorišču lipe dišijo,
v tvojem srcu
granatovec cvet je pognal.

(Pesmi je prevedel
Martin Silvester)

Društvo slovenskih izobražencev v novi sezoni

Društvo slovenskih izobražencev v Trstu je začelo letošnjo sezono v ponedeljek, 2. oktobra, s predstavitvijo letošnjega repertoarja Slovenskega stalnega gledališča. Program sta predstavila predsednik SSG dr. Rafko Dolhar in ravnatelj Miroslav Košuta. Srečanja v Peterlinovi dvorani so se nato zvrstila kot na tekočem traku vsak ponedeljek zvečer. 9. oktobra je bila v društvu diskusija o novem vodniku Repentabor, ki ga je Mladika izdala v italijanščini. Diskusijo je vodil Paolo Parovel, eden od obeh avtorjev. Sledila je v ponedeljek, 16. oktobra okrogla miza o problemih slovenskega šolstva v Italiji, pri kateri so sodelovali ravnatelji Ksenija Dobrila, Marijan Kravos in Tomaž Simčič. V ponedeljek, 23. oktobra, je dr. Darko Darovec iz Kopra govoril o nastajanju primorske univerze v Kopru. Zadnji ponedeljek v oktobru pa je dr. Edi Kovač razgrnil pred poslušalce celo vrsto problemov, s katerimi je povezana vojna na Balkanu. Svojemu predavanju je dal naslov: "Prebuditev starih religij na Balkanu. Verski vidiki vojne v Bosni."

Društvo slovenskih izobražencev je danes poleg mladinskega Slovenskega kulturnega kluba edino redno delujoče kulturno središče v mestnem centru. Redne kulturne večere prireja vsak ponedeljek ob 20.30 v Peterlinovi dvorani, Donizettijeva 3.

Društvo slovenskih izobražencev je začelo letošnjo sezono s predstavitvijo repertoarja Slovenskega stalnega gledališča v Trstu. Na posnetku ravnatelj SSG Miroslav Košuta in predsednik Rafko Dolhar.

* * *

V lepo zasedeni Peterlinovi dvorani so v torek, 31. oktobra, predstavili vsebinsko bogato in razkošno knjigo o slovenskem pomorskem ribištvu od Trsta do Timave. Knjigo je predstavil prof. Jože Pirjevec, daljši poseg pa je imel tudi sam avtor Bruno Volpi Lisjak.

UMRL BIVŠI POSLANEC ALBIN ŠKERK

Dne 3. oktobra je umrl znani zamejski javni in politični delavec, nekdanji poslanec KPI v rimskem parlamentu Albin Škerk. V času svojih dveh mandatov (1968-1976) je na zakonodajnem področju dosegel tri pomembne uspehe za manjšino: drugi šolski zakon za Slovence skupno s posl. Belcijem (1973), določilo o pravici do rabe manjšinskih jezikov v kazenskem postopku (kar se je uresničilo šele z novim zakonom o kazenskem postopku leta 1989) in obvezo družbe RAI, da uvede slovenske televizijske sporede (ta točka zakona iz leta 1975 je bila uresničena šele letos).

Škerk pa je bil od leta 1952 do umika iz politike iz zdravstvenih razlogov leta 1984 občinski svetovalec v Devinu-Nabrežini (v letih 1961-64 in 1975-84 župan), nekaj časa tudi pokrajinski svetovalec. Ko se je leta 1962 uprl gradnji naselja istrskih beguncev pri Sesljanu, ga je za nekaj ur nadomestil komisar, ki je podpisal gradbeno dovoljenje.

Med vojno je bil v partizanih, od leta 1943 član KPS, ob resoluciji Kominforma se je opredelil zanjo in bil v vodstvu tržaške partije od 1948 do 1986. Ob smrti pa so mu različno usmerjeni predstavniki priznali odprtost, skromnost, delavnost in realizem.

EDIT EXPO

V Pordenonu je bila od 28. oktobra do 1. novembra 5. razstava manjšinskega založništva Edit Expo z udeležbo številnih založb manjšin v Italiji in mnogimi spremnimi prireditvami. Tudi slovenski tisk v Italiji je bil dobro zastopan. Na posnetku je lepa zbirka knjig naše založbe v oddelku slovenskega tiska iz naše dežele.

DIALOŠKE POBUDE

Skupina 85 iz Trsta je oktobra priredila tri "Srečanja v sredo ob slovenski izvirnosti". Prvo je obsegalo srečanje s prevajalcem in kulturnim delavcem Cirilom Zlobcem (kateremu je 18. oktobra župan Illy podelil srednjeveški pečat Trsta), na drugem srečanju so predstavili tri nova dela o slovenskih zgodovinskih vprašanjih v italijanščini (Janko Prunk, Jože Pirjevec in Paolo Parovel), na tretjem pa so prišli do besede prevajalci.

Evropski dialogi je ime novega združenja v Trstu, ki ga vodi bivši komunistični evropski poslanec Giorgio Rossetti. V njem so tudi Slovenci, posveča pa se zlasti vlogi Trsta v evropski integraciji in mednarodnih odnosih. Sodobni Trst – Trieste Contemporanea pa je niz pretežno kulturnih pobud, ki povezuje vrsto tržaških ustanov in ustvarjalcev, tudi slovenskih, ki se bodo vrstile kar nekaj let in so se začele oktobra.

EDVIN ŠVAB NAGRAJEN

Slovenski minister za šolstvo Slavko Gaber je 5. oktobra izročil nagrado za življenjsko delo na področju šolstva slovenske manjšine v Italiji ravnatelju dijaškega doma Srečko Kosovel v Trstu Edvinu Švabu.

RAFAELOVA DRUŽBA

Katoliško središče za Slovence po svetu, ki ga vodi župnik Janez Rihar iz Fužin pri Ljubljani, se je na mednarodnem posvetu 18. in 19. septembra v Stični preimenovalo v Rafaelovo družbo in se včlanilo v mednarodno Rafaelovo družbo, ki ima sedež v Hamburgu. Tako se je navezalo na tradicijo katoliškega dela za izseljence še iz časa katoliških shodov.

130-LETNICA ROJSTVA TREH TRŽAŠKIH JAVNIH DELAVCEV

Kar neopazno so šle letos mimo tri pomembne 130-letnice rojstva treh vidnih tržaških javnih delavcev. Vsi trije so bili odvetniki, politični, gospodarski in družbeni delavci v vrstah Edinosti.

Dr. Josip Abram se je rodil 17. februarja 1865 v Trstu, kjer je tudi umrl leta 1952.

Dr. Otokar Rybář se je sicer rodil v Postojni 12. septembra 1865, vendar je najplodnejša leta javnega dela opravil v Trstu. Umrl je leta 1927 v Beogradu.

Dr. Edvard Slavik pa se je rodil 20. novembra 1865 na Proseku in umrl leta 1931 v Trstu.

O njih govorijo danes le strokovna dela, zaslužili pa bi trajnejše mesto v našem zgodovinskem spominu.

Letošnja koncertna sezona Glasbene matice v Trstu

9. november 1995

PIHALNI ORKESTER SLOVENSKE POLICIJE

Bojan Gorišek, klavir
Aljoša Deferrri, klarinet
Miloš Mlejnik, violončelo
Dirigent: Milivoj Šurbek

12. december 1995

GODALNI KVARTET GLASBENE MATICE

Žarko Hrvatič, violina
Stefano Iob, violina
Bogomir Petrač, viola
Peter Filipičič, violončelo

21. december 1995

BIG BAND RTV SLOVENIJE

Alenka Godec, solistka
Dirigent: Alojz Krajncan

29. januar 1996

ČRTOMIR ŠIŠKOVIČ, violina EMANUELE ARCIULI, klavir

13. februar 1996

ZBOR "JACOBUS GALLUS"

Zborovodja: Janko Ban

18. marec 1996

BOJAN GORIŠEK, klavir JANEZ ŠKOF, recitator

26. marec 1996

DUODENA CANTITANS CAPELLA RUDOLPHINA

Vokalno-instrumentalna
skupina za staro glasbo
iz Prage
Dirigent: Petr Daněk

18. april 1996

MILKO BIZJAK, orgle SIMONA SLOKAR, violončelo

VIDEO FESTIVAL

Zelo lepo število udeležencev slovenskega zamejskega skavtskega jamboreeja, ki je bil poleti v Soški dolini, tako s Tržaškega kot z Goriškega in iz Slovenije, si je 29. oktobra ogledalo Scout Video Festival v Boljuncu. Mitja Ozbič je prikazoval diapozitive s svetovnega jamboreeja na Nizozemskem, ki se ga je udeležil z nekaterimi zamejskimi skavti v sklopu udeležencev iz Slovenije, umetniški užitek pa je prinesel film, ki sta ga o zamejskem jamboreeju pripravila s številnimi sodelavci Jordan Pisani in David Štrajn.

Sedmi Primorski dnevi na Koroškem

Predsednik dr. Janko Zerzer, Livij Valenčič in pisatelj Rebula na literarnem srečanju z mladimi na šoli v št. Petru (zgoraj); zbor Jacobus Gallus na koncertu v Modestovem domu v Celovcu. (spodaj).

V tednu od 14. do 21. oktobra so se v organizaciji Krščanske kulturne zveze iz Celovca, Slovenske prosvete iz Trsta in Zveze slovenske katoliške prosvete iz Gorice odvijali na raznih krajih Koroške tradicionalni kulturni dnevi Primorcev. V Šmihelu in v Selah je nastopila vokalna skupina Resonet pod vodstvom Aleksandre Pertot, v Modestovem domu v Celovcu pa je nastopil mešani zbor Jacobus Gallus pod vodstvom Janka Bana. Igralska skupina iz Štandreja je nastopila v Št. Jakobu v Rožu z veseloigro Janeza Povšeta "Kandidiraj, le kandidiraj!". V Bilčovsu sta se srečali Glasbena šola Emil Ko-

mel iz Gorice in Glasbena šola na Koroškem. V Mohorjevi knjigarni v Celovcu so predstavili Dolharjevo knjigo "Od Trente do Zajzere". Pesnik Miroslav Košuta je nastopil z branjem svojih pesmi v ljudski šoli Mohorjeve in v Selah ter v Mladinskem in kulturnem domu na Radišah. Na višji šoli za gospodarske poklice v Št. Petru pa se je srečal z mladino pisatelj Alojz Rebula. Kljub nekaterim kritičnim pripombam zaradi skromne udeležbe publike na nekaterih prireditvah so prireditelji ugotovili koristnost teh kulturnih izmenjav in namepravajo s to tradicionalno pobudo še nadaljevati.

Šček in Chanoux

Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček iz Trsta, ki je pred časom odposlal svoje v italijanščini natisnjene knjige o Slovencih in tržaškem vprašanju po vojni ter o parlamentarnem delu Virgila Ščeka številnim knjižnicam in ustanovam po Italiji, je iz Aoste prejel zanimiv odziv. Zavod za zgodovino odpornišva v Dolini Aoste je v zahvalo poslal debelo knjigo, ki jo je izdal lani in vsebuje zbrane spise političnega voditelja francoske manjšine pod fašizmom Emila Chanoux (Ecrits), ki je kot vodja odpornikov maja 1944 podlegel mučenju nacistov.

V članku, ki ga je objavil 13. decembra 1924 v listu La Vallée d'Aoste, je razmišljal o manjšinah v Italiji, fašističnem preganjanju in nujni enotnosti posameznih manjšin. Med drugim je zapisal: "Dovolite mi, na koncu, dragi bralci Valléeja, da vam imenujem tistega, ki bi si ga upal postaviti za zgled vsem Valdostancem, poslanca Ščeka. To je častivreden duhovnik, vodja krščanskih demokratov Julijske krajine. On je razumel, da je danes njegovo mesto ne le na čelu ene stranke, temveč na čelu vseh rojakov, da bi se borili za lastno življenje in bistro".

51. SEZONA SSG

Slovensko stalno gledališče v Trstu je 6. oktobra začelo svojo 51. sezono s prvo slovensko uprizoritvijo Aishilove drame Sedmerica proti Tebam v prevodu Alojza Rebule in režiji Maria Uršiča.

ZBOR GALLUS V NEMČIJI

Mešani zbor Jacobus Gallus iz Trsta, ki ga vodi Janko Ban, je bil od 29. septembra do 2. oktobra na gostovanju v Nemčiji. V Erlangenu je družina Mekū posredovala za nastop na prireditvi za zблиžanje s priseljenci in gostitev pevcev po družinah, v Ingolstadt pa so peli predvsem tamkajšnjim Slovincem.

MILAN KOMAR V DOMOVINI

Poleti je bil na prvem obisku v domovini po vojni znameniti slovenski filozof in katoliški javni delavec iz Argentine prof. dr. Milan Komar. V javnosti sicer ni nastopil, vendar je za krog prijateljev in znancev 26. septembra priporočeval o svojem strokovnem delu na srečanju na Teološki fakulteti v Ljubljani.

Obisk v evropski palači

Skupno zastopstvo Slovencev v Italiji je 10. oktobra obiskalo evropske institucije v Strassburgu. Delovna skupina evropskega parlamenta za manjšinske jezike je priredila avdicijo, na kateri je deželni tajnik Slovenske skupnosti Martin Breclj obrazložil skupno spomenico o problemih Slovencev v Italiji, ostali predstavniki (Igor Komel za SKGZ, Marino Pečenik za DFS in Riccardo Ruttar za SSO) pa so osvetlili posamezna vprašanja. Delegacijo je sprejel tudi glavni tajnik Sveta Evrope Peter Leurpecht, za njim pa vodja ravnateljstva Sveta Evrope za človekove pravice Pierre Henri Imbert. Slovenske predstavnice iz Italije sta sprejela tudi diplomatska zastopnika Slovenije in Italije pri evropskih ustanovah v Strassburgu Marko Pogačnik in Paolo Pucci.

VZPON ALOJZA REBULE

Pri založbi Lipa v Kopru je Katarina Šalamun Biedrzycka izdala študijo Umetniški vzpon Alojza Rebule.

ZGODOVINAR PIRJEVEC

Tržaški zgodovinar Jože Pirjevec je pri založbi Lipa v Kopru izdal obsežno študijo Jugoslavija 1918-92. Gre za slovensko izdajo uspešnice v italijanskem jeziku Il giorno di San Vito, ki pa ni samo prevod, temveč v mnogocem nanovo napisano delo, obogateno z novimi viri.

Z ZAHODNEGA ROBA

V Katoliški knjigarni v Gorici se je obnovila živahna kulturna dejavnost s predstavitvami novih knjig in razstavami.

Dne 3. novembra so predstavili zbirko 21 zapisov o primorski zgodovini tega stoletja, ki jih je zbral v knjigo Z zahodnega roba zgodovinar Branko Marušič iz Nove Gorice. Po pozdravu Lojzke Bratuž sta o knjigi spregovorila Jože Pirjevec in avtor.

SREČANJE OKTETOV

V Babni hiši v Ricmanjih je Slovensko kulturno društvo Slavec priredilo 5. novembra že 10. srečanje oktetov Primorske. Udeležilo se ga je osem skupin. Prisotne so pozdravili društvena predsednica Majda Hrvatič, dolinski župan Boris Pangerc in predsednik Zveze slovenskih kulturnih društev Ace Mermolja.

KIP ZA DR. I. KOMJANCA

V kraju Malcesine ob Gardskem jezeru so 8. oktobra odkrili doprsni kip števerjanskemu rojaku, zdravniku dr. Ivu Komjancu. Kar 37 let je delal v tamkajšnji bolnišnici in bil zlasti velik strokovnjak za poliomeilitis. Na prostem so imeli mašo. Pel je pevski zbor F. B. Sedej iz Števerjana. Na slovesnosti je sodeloval tudi župan Hadrijan Corsi.

75 LET PLEBISCITA

Na celovške proslave ob 75-letnici koroškega plebiscita (10. okt. 1920) so letos prvič pritegnili tudi zastopnike slovenske manjšine. V prisotnosti zveznega predsednika Klestila, zveznega kanclerja Vranitzkega, deželnega glavarja Zernatta in drugih predstavnikov oblasti je v slovenščini in nemščini spregovoril dr. Valentin Inzko, pel pa je zbor slovenske gimnazije. Slovenski govornik se je zavzel za spravo in iskanje tega, kar imata naroda na Koroškem skupnega. Povedal je, da so statistično Slovenci skorajda izginili, napredovali pa so na kulturnem področju. Navedel je še nekaj bistvenih odprtih vprašanj.

Maša, ki jo je daroval krški škof Kappellari, je bila delno tudi v slovenščini.

Zvezni predsednik Klestil je pošteno priznal, da so bili za zmago na plebiscitu odločilni slovenski glasovi.

Deželni glavar Zernatto pa je v svojem posegu poudaril, da leta 1920 ni šlo za zmago Nemcev nad Slovenci. To so ob jubileju ponavljali tudi nekateri slovenski predstavniki, vendar teza ni prepričljiva. Takrat je šlo za državno pripadnost in mejo, za uresničevanje Zedinjene Slovenije, kar so razumeli borci za severno mejo, a tudi številni koroški begunci, ki so se morali po plebiscitu zateči v Jugoslavijo (zelo vidni duhovniki, kulturni delavci itd.). Raje kot to zanikati, bi morali mirno povedati, da je bila izbira za Jugoslavijo legitimna izbira, ki pa ni prodrla, kot je bil legitimen boj za meje leta 1945. Ko so se stvari mednarodnopravno uredile, se je pač položaj vzel na znanje in prizadevanje za lastne pravice se je lojalno nadaljevalo v novem okviru.

RETROSPEKTIVA FRANCETA KRALJA

V Moderni galeriji v Ljubljani so 13. oktobra odprli retrospektivno razstavo ekspresionista Franceta Kralja (1895-1960) ob stoletnici rojstva. Pripravil jo je Igor Kranjc. Izšel je tudi katalog.

SLOVENIJA V LETU 1945

Zveza zgodovinskih društev Slovenije je 27. in 28. septembra priredila v Cankarjevem domu v Ljubljani mednarodni znanstveni posvet Slovenija v letu 1945. Predavanja 12 referentov bodo objavili v posebnem zborniku. Posvet je pokazal, da se slovenski zgodovinarji poglobljeno ukvarjajo tudi z zaletenim in tragičnim razkolom med Slovenci v vojnem času in se poslužujejo oznak, ki so spoštljive do razlik, ki so se včasih odpravljale z žaljivkami. Največ novega je bilo v referatih dr. Jere Vodušek Starič iz Ljubljane in dr. Tamare Pečar Griesser iz Hamelna v Nemčiji, saj je šlo za prave rezultate podrobnega preučevanja arhivov Ozne, kar zadeva prevzem totalne oblasti na Slovenskem oz. odnos do Cerkve.

Umrli dr. Miha Potočnik

Umrli je nekdanji dolgoletni predsednik Planinske zveze Slovenije dr. Miha Potočnik. Rodil se je leta 1907. Bil je med najuspešnejšimi slovenskimi plezalci, ob vojni pobudnik slovenskih himalajskih odprav. Velike zasluge je imel tudi za ustanovitev Triglavskega narodnega parka. Veliko je pisal v Planinski vestnik. Že leta 1968 je izšel izbor njegovih potopisov in razmišljanj Srečanja z gorami. Zdaj pa je v tiskarni zadnje delo Posušeni rožmarin. Zavzemal se je tudi za sodelovanje s planinci v Furlaniji Juljski krajini in na Koroškem.

Potočnik je bil drugače pravnik, član OF, direktor jeseniške železarne, poslanec, sekretar Ljudske skupščine Slovenije in ustavni sodnik.

ETIMOLOŠKI SLOVAR

V Ljubljani je izšla III. knjiga Etimološkega slovarja slovenskega jezika, ki na 354 straneh zajema črke P-S. Delo, ki ga je začel rajni akademik France Bezlaj, zdaj dopolnjujeta in urejata Marko Snoj in Metka Furlan. Izdaja ga Slovenska akademija znanosti in umetnosti, zalaga pa Mladinska knjiga. Prvi dve knjigi sta izšli v letih 1976 in 1982.

UMRLA MARTA WERK

V Škednju so 4. novembra pokopali učiteljico Marto Werk Volk. Ob šolskem delu je veliko svojih sposobnosti in navdušenja posvečala dirigentstvu, saj je dalj časa vodila zборе v Škednju, Mačkoljah, Saležu in na Proseku-Kontovelu.

Knjigo Slovensko pomorsko ribištvo so predstavili tudi v metropoli slovenkega ribištva, to je v Križu. Večer so popestrili pevci moškega zbora Vesna in recitatorki (zgoraj); polno zasedeni dvorani (spodaj) je knjigo predstavil Miran Košuta. Z osebnimi pričevanji so se oglasili domačini, pozdrav republike Slovenje pa je prinesel konzul Tomaž Pavšič.

Simpozij na Trbižu

Slovensko kulturno društvo Planika iz Kanalske doline in sodelavci Slovenskega raziskovalnega inštituta iz Kanalske doline so priredili 20. in 21. oktobra mednarodno znanstveno srečanje Večjezičnost na evropskih mejah – primer Kanalske doline, in sicer v Kulturnem centru na Trbižu. Zanimivo je, da so se ga udeležili tudi krajevni župan Toniutti in višješolci. Govor je bil tudi o nemško govoreči

manjšini v Kanalski dolini. Problematiko tamkajšnjih Slovencev pa so strokovnjaki iz Italije, Slovenije, Avstrije in Norveške obravnavali multidisciplinarno. Sklepe je povzel senator Darko Bratina. Omenjeno društvo pa je še pred simpozijem začelo izdajati svoj bilten Planika – Stella Alpina, informacijski list slovenskega društva. Ob uvodniku, ki ga je napisal Salvatore Venosi, so v njem podpisane dejavnosti Planike od ustanovitve 9. avgusta 1993 do konca leta 1994.

Slovinci na konvenciji AAASS

Od 26. do 29. oktobra je bila v Washingtonu 27. vsedržavna konvencija Ameriškega združenja za pospeševanje študija slovanskih zadev (AAASS). Za pomemben slovenski delež je poskrbela Družba za slovenske študije (SSS), ki je na konvenciji priredila pet strokovnih okroglih miz in razprav. Na okrogli mizi o slovenskih manjšinskih vprašanjih je na primer govoril tudi dr. Robert Minnich, ki predava v Bergnu na Norveškem in je predstavil Slovence v Kanalski dolini.

Najbolj odmevna je bila razprava o različnih pogledih in izkušnjah glede II. svetovne vojne na Slovenskem. Okroglo mizo je vodila Carole Rogel z Ohio State University. Predavatelji so bili zgodovinarica Jera Vodušek Starič iz Ljubljane, upokojeni urednik Glasa Amerike Pavle Borštnik iz Washingtona in upokojeni knjižničar na univerzi v Syracuseju Metod Milač. Diskutanta pa sta bila zgodovinar Peter Vodopivec iz Ljubljane in glavni urednik Ameriške domovine Rudolf Susel iz Clevelanda.

Slovenski veleposlanik Ernest Petrič je za udeležence slovenskih sekcij priredil sprejem.

MISSA POPULORUM

Ob 90-letnici, upokojenega dunajskega nadškofa Koeniga je bila v nekdanji kapeli Habsburžanov, v cerkvi sv. Avgušтина na Dunaju, krstna izvedba Misse Populorum – Maše narodov, ki mu jo je posvetil skladatelj Avgust Ipavec. Delo, katerega besedilo je v latinščini, stari cerkveni slovansčini, italijanščini in nemščini, je dirigiral Martin Haselbock.

KOCBEKOV DNEVNIK

V tisku je nov, peti zvezek povojnih dnevnikov Edvarda Kocbeka, in sicer za leto 1948. Za objavo ga je pripravil Mihael Glavan, izšel pa bo, tako kot prejšnji zvezki, pri Cankarjevi založbi.

SLOVENSKA POŠTENOST

Akademik, psiholog in teolog dr. Anton Trstenjak je napisal novo knjigo Slovenska poštenost. Izdal jo je Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno v Ljubljani, uredil dr. Jože Ramovš, založila pa Mohorjeva družba.

ZBOR "JACOBUS GALLUS" IZ TRSTA NA TEKMOVANJU V AREZZU

Zbor "Jacobus Gallus", ki deluje v okviru tržaške Glasbene matice in ga vodi Janko Ban, se je v soboto, 18. novembra udeležil 12. Državnega polifonskega tekmovanja "Guido d'Arezzo". Na njem je nastopilo letos 18 zborov iz desetih italijanskih dežel: dva moška, štirje ženski in dvanajst mešanih. Iz naše dežele se je prijavil še Univerzitetni zbor iz Vidma, ki ga vodi Walter Themel. Obvezni program na tekmovanju je bil za mešane zборе eden od treh izbranih motetov Pomponia Nenna, ena skladba iz 19. in ena iz 20. stoletja. Zbor "Gallus" je pripravil Nennov motet "O magnum mysterium", "Richtemich, Gott" Felixa Mendelssohna Bartholdyja in "Ave, gratia plena" Pavleta Merkúja.

GLASBENI POPOLDNEVI

Tržaška glasbena skupina Gallus Consort je 1. oktobra končala v cerkvi na Repentabru niz štirih nedeljskih glasbenih popoldnevov stare in sodobne glasbe. Zvrstili so se flautist Giovanni Lazzari s francosko glasbo za flavto iz začetka 18. stoletja, vrsta izvajalcev s koncertom Od Trubarja do Ramovša, Camerata Carniola iz Kranja in violinist Luigi Rovighi, ki je ob spremljavi Dine Slame in Irene Pahor izvajal dela italijanske violinske šole iz 17. stoletja.

UMRL BOJAN ADAMIČ

Umrli je "slovenski Glenn Miller", skladatelj in dirigent zabavne in filmske glasbe Bojan Adamič. Imel je 83 let. Že pred prvo vojno je uvajal v Sloveniji jazz, najsodobnejšim glasbenim izrazom se tudi v časih socialističnega realizma ni odpovedal. Leta 1979 je prejel Prešernovo nagrado. Dolgo je vodil Plesni orkester RTV Ljubljana.

SLOVENSKA KRONIKA XX. STOLETJA

Nova revija je izdala prvi del obširnega dela Slovenska kronika XX. stoletja, in sicer za obdobje 1900-1941. Sledil bo drugi del, nakar naj bi s takimi skupinskimi pregledi segali nazaj v stoletja. Glavni urednik je Marjan Drnovšek, avtorjev pa je okoli 30 iz mlajše in srednje generacije zgodovinarjev, ki snov obravnavajo poljudno in večplastno (tudi kulturna, socialna, gospodarska zgodovina).

Društvo slovenskih izobražencev je v nedeljo, 5. novembra, organiziralo lep izlet po slovenski Istri, koder nas je vodil neutrudni Milan Gregorič.

40-LETNICA KD I. TRINKO

V Čedadu so se 2. oktobra spomnili 40-letnice ustanovitve Kulturnega društva Ivan Trinko. Nastalo je leta 1964 v Vidmu kot prvo slovensko društvo beneških Slovencev. Zadnja leta je njegov predsednik prof. Marino Verbovec iz Vidma.

KAKO NAPREJ?

Deželno vodstvo Slovenske skupnosti je priredilo 28. oktobra v Vižovljah interno programsko konferenco z naslovom Kako naprej? Govor je bil o položaju manjšine in vlogi stranke SSK v hitro in temeljito spreminjajočih se razmerah v Italiji, Sloveniji in znotraj same narodnostne skupnosti.

Uvodne referate so imeli deželni tajnik Martin Brecelj, goriški pokrajinski predsednik Štefan Bukovec, deželni podtajnik Ivo Jevnikar, član deželnega tajništva Andrej Bratuž, goriški pokrajinski tajnik Aleš Figelj, predstavnica Mladinske sekcije Erika Jazbar in tržaški pokrajinski tajnik Peter Močnik.

70 LET INV

V Ljubljani so 18. oktobra proslavili 70-letnico Inštituta za narodnostna vprašanja oz. njegovega predhodnika, Manjšinskega inštituta. Ob tej priložnosti so priredili strokovni simpozij in izdali spominsko knjigo. Razstavo o INV, ki jo je pripravil Janez Stergar, so kasneje odprli v Evropski palači v Strassburgu.

KNJIGA JOŽKA ŠAVLIJA

V Katoliški knjigarni v Gorici so 18. oktobra predstavili novo knjigo prof. Jožka Šavlija Slovenija, podoba evropskega naroda. Kasneje so jo avtor, založnik Radivoj Humar in prof. Janko Jež predstavili tudi na prvem večeru nove sezone Slovenskega kluba v Gregoričičevi dvorani v Trstu.

Slovenska
družina
ima
na mizi
mladiko

ZSŠDI

Po desetletju prizadevanj je Združenju slovenskih športnih društev v Italiji uspelo doseči od italijanskega olimpijskega odbora (CONI) status "organizacije s posebnimi zaslugami na športnem področju".

Ludve Potokar: Onstran samote

Do letos je bil zdovski pisatelj Ludve Potokar v domovini popolnoma neznan, nekoliko so vedeli o njem v zamejstvu in v Ameriki, letos poleti pa je izšlo pri Celjski Mohorjevi družbi njegovo zbrano delo **Onstran samote** (Celje 1995, str. 574). Besedila in dokumentarne fotografije je izbral, uredil in spremno besedo napisal France Pibernik.

V knjigi je v prvem oddelku **Prah časa** osem "miniatur, kratkih zgodb in novel", sledi nedokončani roman **Krivi Vir** in Pibernikov uvod in življenjepis **Slovenski grob ob Tihem oceanu**. Ta del obsega kar 250 strani, vse, kar je mogel Pibernik odkriti v domovini in obeh Amerikah o Potokarju.

Doma je bil iz Cikave pri Šmarju-Sapu (blizu Ljubljane), kjer se je rodil 18. dec. 1923. Oče je bil železniški čuvaj, brat Tone železniški uradnik in prevajalec srbohrvaških del v slovenščino, tudi Andrića. Ludve je bil osmi, zadnji otrok. Vozil se je v Ljubljano na III. realno gimnazijo, vendar je neredno študiral, v 4. razredu je npr. manjkal 174 ur in ni mogel delati male mature. 1. dec. 1941 je bil tri dni zaprt, leta 1942 je bil obsojen na leto dni konfinacije. Bil je v taboriščih Monigo in Chiesanuova do maja 1943, ko se je verjetno na prošnjo šmarskega župnika vrnil domov. Stopil je k vaškim stražarjem, nato k domobrancem, Angleži so ga vrnili iz Vetrinja partizanom, ki so ga zaprli v Slovenj Gradcu. Pobegnil je in se zatekel v taborišče Peggetz pri Lienzu. Tu je bil v uredništvu razmnoženega časnika **Domači glasovi**, febr. 1946 je najbrž napravil maturo v Lienzu, ker se je že dec. 1945 pogojno vpisal na univerzo v Gradcu.

Študiral je botaniko in bil ves razdvojen, včasih pravi nihilist, na robu propada, saj je 15. jan. 1949 pisal: "V Gradcu sem poldrugo leto poležaval v mislih na samomor." Veliko je pisal, novele in črtice in dolgi roman **Krivi Vir**, ki ga je dopolnjeval vse življenje, a je ostal nedokončan. V načrtu je imel še dva romana, vendar ni prišel preko načrtov. Jul. 1948 se je iz Gradca preselil v Kanado in delal na farmi Slovenca Franka Možine.

Po letu dni obveznega dela se je preselil v Hamilton in delal v tovarni za žice. Febr. 1950 se je preselil v Cleveland in se vpisal na univerzo na časnikarski oddelek. Tu je 1953 diplomiral, dve leti pozneje je dosegel stopnjo magistra.

Vrniti se je moral v Kanado in tu je postal uradnik na kanadskih železnicah v Britanski Kolumbiji, sredi prostranih gozdov in samote, v leseni baraki, kjer si je sam kuhal in pral. Tu je živel skoraj do smrti, ki jo je sam povzročil s strelom iz puške 28. marca 1965 v Vancouverju. Ker ni zapustil denarja, ga je na svoje stroške pokopala občina, policija pa je odpeljala njegovo zapuščino in jo razprodala. Njegovega groba ni več.

Potokar je začel pisati že v gimnaziji, vendar je pisal počasi, v presledkih, še manj je objavljaj. Tako je v reviji Obisk objavil dvoje publicističnih člankov iz življenja žuželk. Pri domobrancih je opravil tečaj za obveščevalca, propagandista in vojnega poročevalca in začel sodelovati z nove-

lami in črticami v reviji Slovensko domobranstvo. V Gradcu je bil njegov najuspešnejši ustvarjalni čas, tedaj so nastale novele in črtice, vseh je osem, in nedokončani roman **Krivi Vir**. Sodeloval je v razmnoženih revijah, v Clevelandu je urejal Kanadsko domovino, ki je bila priloga Ameriške domovine. Bil je liberalno usmerjen, zato ni hotel sodelovati pri Slovenski kulturni akciji v Buenos Airesu, čeprav so mu želeli izdati nedokončani roman **Krivi Vir**. Že prej je bil v uredniškem odboru zbornika **Zapiski**, v katerih je objavil novelo **Cigani** in odlomek iz romana. Novele so napisane v istem slogu in duhu, kakor so pisali mlajši pisatelji v predvojni in medvojni Dom in svet. Zanimivo je, da je priobčil novelo **Osute platane** v tržaški reviji Mlada setev, ki jo je ustanovil in urejal prof. Jože Peterlin.

Roman **Krivi Vir** se dogaja blizu Šmarja v odmaknjeni dolini, sredi gozdov in potokov, med gornjim in spodnjim mlinom, v katerih živita družini Janeza in Martina Pahorja. Gospodarja sta se tožila zaradi meje, zato družini ne govorita, Janezovi so na katoliški strani, Martinovi na liberalni, Janezovi imajo bogoslovca, Martinovi študenta inženirije. Prvi Pahor je bil tovornik in je iz Trsta na Dunaj vozil sol in veliko zaslužil. Od graščine je kupil **Krivi Vir** "za sedem hlebcev ovsenega kruha, taka lakot je bila takrat".

Življenje ni bilo lahko. Martin je opustil mlin in povečal kamnolom, ki je preživljal družino. Bil je podžupan in je precej oblastno gospodaril. 17-letna hči Slavka je hotela na učiteljske v Ljubljano, pa ji oče ni dovolil. Žena se mu je vtopila pri mlinu, tolažil se je pri neki ženski v Ljubljani. Tedaj je prišel za učitelja Janko Leben, mlad in podjeten človek, v katerega se je Slavka takoj zagledala, vendar se ni dosti menil zanjo. Slavka je delala v Prosvetnem društvu, zato je skušala pridobiti učitelja za režiserja, oče pa je nagovarjal, naj ustanovi v Šmarju Sokole. Učitelj se ni odločil na nobeno stran. Začel se je zanimati za neko Rožo, katere mati se je naselila v baraki pri kamnolomu, delala in pijančevala. V Šmarju so bile občinske volitve, kandidirala sta oba mlinarja Pahorja, takoj po volitvah pa je umrl njun oče, ki je živel pri Martinu: prehladil se je, ko ga je peljal Martin na voliše.

Konec preseka dejanje in nosilne ljudi: ne zvemo za uspeh volitev, sredi dogajanja je življenje vodilnih ljudi. Pisatelj pripoveduje realistično, natančno razpravlja o življenju v obeh mlinih, plastično in izčrpno le o Martinovi družini. Oče je veseljak, gospodarsko naprednejši, delavce izkorišča, ne ravna se po moralnih predpisih, v družini je diktatorski, povsod vidi samo sebe. Do sina študenta v Ljubljani je popustljiv in darežljiv, da bi ga ne oviral pri njegovem neurejenem življenju in da bi se nekoč postavljaj z njim. Do sorodnikov je trd, niti očetova smrt ga na grobu ne pripravi do tega, da bi podal bratu roko.

Hči Slavka je pod tako močnim očetovim vplivom, da ne more na učiteljske, da se ne more zblizati z učiteljem. Prevara jo tudi Roža, ki jo je imela za največjo prijateljico.

Učitelj Leben še nima izrazitih potez, v novem kraju se še lovi, njegov značaj ni trden in dokončen. Z lahkoto ga

zavrti Roža in si ga bo ovijala okrog prsta, kakor bo hotela. Ta hodi po materinih stopinjah, prepuščena je samoti in osamelosti.

Glavni ljudje so živi in naravni, delajo in mislijo in so zajeti iz resničnega življenja. Prav tako je resnično življenje v Šmarju, večji vasi blizu Ljubljane, kjer se križajo življenjski interesi različnih ljudi. Tu je zajeta Slovenija v malem, gospodarske in politične strasti v miniaturni, kljub temu pa žive in realne. Politične boje in volitve je poustvaril enkratno, saj se je v Šmarju odigralo vse tisto, kar se je dogajalo v celi Sloveniji. Martin Pahor je bil le eden izmed tolikih slovenskih političnih veljakov, ki so po svoje krojili politično usodo soobčanov. Potokar je te razmere poznal, doživljal, se jih udeleževal, čeprav njegova družina ni bila na vrhu.

Jezik je svež in živ, čeprav je živel toliko let v tujini in je skušal pisati tudi v angleščini. Škoda, da je roman nedokončan, čeprav je urednik Pibernik prepričan, da ga je Potokar dokončal. Morda se je po smrti zgubil na policiji, ker se nihče ni zanimal za zapuščino.

Pibernikov uvod in življenjepis je izčrpen in popoln, ker je poiskal vsa dostopna Potokarjeva pisma, v katerih je veliko pisal o sebi in svojem delu. Pomembne so tudi fotografije pisatelja samega in njegovih prijateljev in znancev. Umr je star 42 let, ko je doštudiral, dobil kanadsko državljanstvo in bi bil lahko šele začel brezskrbno živeti. Vzrok nepričakovane smrti je bila bolezen, ki ga je spodkopavala vrsto let, prav tako so se tri dekleta, ki jih je imel rad, poročila z drugimi: Škofova Zdenka, Josephine Možina s farme v Kanadi in Mila Marn, ki jo je vabil iz Šmarja v Kanado.

Tako se je torej Ludve Potokar šele v samostojni slovenski državi vrnil s svojim leposlovnim delom v domovino.

Slovenska prosveta
in Zveza slovenske katoliške prosvete
razpisujeta
XXI. tekmovanje
zamejskih amaterskih odrov

MLADI ODER

Tekmovanja se lahko udeležijo amaterski odri, ki delujejo v naši deželi.

Tekmovanje traja do konca leta 1995. Izid bo javno razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku februarja prihodnjega leta.

Skupine, ki se nameravajo udeležiti tekmovanja, morajo javiti svojo udeležbo enemu od obeh prirediteljev.

Za vsa podrobnejša pojasnila in prijave se je treba javiti na naslov SLOVENSKA PROSVETA, Trst, ulica Donizetti 3, tel. 370-864 ali pa ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE, Gorica, viale XX Settembre 85.

Ljenko Urbančič: Srečanja, Portreti, dejanja I - II - III

Iz Avstralije je prišla nova slovenska leposlovna knjiga, ki jo je napisal Ljenko Urbančič z naslovom **Srečanja, portreti, dejanja**, pod naslovom pa so tri rimske številke. Te številke pomenijo, da gre za tretjo izdajo te knjige, vendar pa ne za ponatis, ampak za razširjeno in pomnoženo izdajo. Prva izdaja je izšla septembra 1990 v Waverleyu v Novem Južnem Walesu v Avstraliji in obsega 23 sestavkov. Druga izdaja je izšla 1991 v Ljubljani in šteje 39 sestavkov. Tretja izdaja je izšla 1995 v Sydneyu in ima 62 sestavkov, torej 23 novih.

Urbančič je imel razgibano življenje. Rodil se je 1922 v Šabcu v Srbiji, kjer je bil oče financar. Po upokojitvi 1926 se je z družino vrnil v rojstni Gornji Logatec, 1934 pa so se preselili v Ljubljano, kjer je dovršil realno gimnazijo. 1942 je bil nekaj mesecev v taborišču v Gonarsu, po italijanski kapitulaciji se je pridružil generalu Rupniku, sourejal **Slovensko domobranstvo**, zložil domobransko himno "Legijonarji, domobranci / svojo zemljo ljubimo..." Po vojni je odšel v Italijo in Nemčijo, 1950 pa se je naselil v Avstraliji, kjer je po enoletnem obveznem kmečkem delu postal gradbenik, urednik in izdajatelj Žara in Slovenskega obzornika, dopisnik Sydney Morning Haralda, urednik Liberal Spectruma, nazadnje Esprit de Corps.

Delo v Liberalni stranki, v kateri se je povzpел v sam vrh za New South Wales, mu je nakopalo nasprotnike, ki so ga od 1979 do 1986 srdito napadali po občilih zaradi domobranske aktivnosti med vojno, jugoslovanske oblasti pa so ga že prej proglasile za vojnega zločinca, čeprav ni nikoli nosil puške. Ko sta ga obiskala časnikarja ljubljanske **Mladine** in imela z njim dolg razgovor, jima je povedal: "V Avstraliji so mojo preteklost raziskovali dve državni komisiji in eno sodišče, ker sem jaz sprožil tožbo zaradi žalitve. Enkrat je to počel avstralski parlament, ker sem bil v predsedstvu liberalne stranke za New South Wales. Obe komisiji sta ugotovili, da z vojnim zločinstvom nimam nič, z nacizmom pa tudi ne. Pa tudi Simon Wiesenthal je bil takrat tukaj in je rekel, da se ne zanima zame."

L. 1969 je v avstralski divjini kupil goro, jo po materi krstil za Mount Milena in jo proglasil za Svobodno Slovenijo. Goro je ogradil, vrh zravnal in na njem postavil stolp za bivanje. Vseposvodsod so kamniti kipi, ki jih je Urbančič sam izklesal. Mladina je prinesla več slik te znamenite gore.

Nova knjiga je zrel sad Urbančičevega literarnega ustvarjanja. Urbančič ni pripovednik širokih zamahov, ki bi pisal povesti in romane, njegova moč je v črtici in noveli, v podajanju zgodb, ki jih je sam doživel, v opisovanju ljudi in dogodkov, ki jih je tako dobro poznal, da jih je znal v črticah in zapisih življenjsko poustvariti. Pri tem pa mu nepomembni dogodki kličejo v spomin povojne grozote na Slovenskem. V črtici **Mojster Andrej** piše: "Nanese – ko le ne bi – da se vozim po sydneyjskih cestah, ujet za počasnim tovornjakom ovac ali krav, pa tega zaradi gostega prometa ne morem prehiteti. Izmučeni, lačni in žejni živalski potniki vejo, da jih vozijo v pogubo.

Tako so pred pol stoletja vozili na morišča tisoče slovenskih potnikov. Mučene, ponižane, žejne.

Mar že slišim očitke zastran odpiranja starih ran? In nasvet, naj zatrem solze? Kot da jih Bog ni ustvaril v našo uteho." Urbančič nikogar ne obtožuje, stvarno in nepristransko pripoveduje o ljudeh in dogodkih. Od otroških let je bil v sokolski liberalni organizaciji, tudi v Avstraliji se je pridružil liberalni stranki, zato je ostal vse življenje odprt za vse, širokogruden in razumevajoč. V taborišču v Gonarsu je sprejel italijanske vojake kot ljudi, ki opravljajo svoj poklic. O nekaterih je napisal črtice, o tenenteju Di Stefano je pripomnil: "Tenente Di Stefano se je verjetno poslovil od tega sveta v veri, da je ves Jadran italijanski, kot bom jaz umrl v nasprotnem prepričanju."

V zadnjem oddelku je oživil medvojne slovenske razmere, kolikor jih je spoznal kot član Sokolske organizacije, njen telovadec in kulturni delavec. Pogosto omenja katoliške Orle, s katerimi so tekmovali in se borili za prvenstvo. Ustavlja se tudi pri profesorjih in sošolcih na realki v Ljubljani. V profesorico srbohrvaščine Vero Lukić je bil tako zaljubljen, da ji je pisal in dobil za to dejanje ukor po razredniku. Vsi ti prijatelji in sošolci so polni življenja in mladostne razigranosti, zato se jim življenje smehlja, druga svetovna vojna pa jih vrže v kruto resničnost, ki je za nekatere tragična. Tudi Urbančič se znajde v koncentracijskem taborišču v Gonarsu, kjer ohrani notranji mir in ravnotežje in po izpustitvi nadaljuje vsakdanje življenje.

Med portreti izstopa Dimitrije Ljotić, znan srbski politik in voditelj nacionalističnega Zbora. Urbančiču je nekaj časa Ljotičeva narodna, oziroma nacionalistična zavednost ugajala, ga pritegovala, ko pa je le pretiraval z nacionalizmom, se je od njega ločil. Nalašč pa je v sestavku Tovarish predsednik Dimitrije Ljotić oktobra 1989 zapisal: "Slovenski Zbor je prenehal kot organizacija, ko smo prestopili v izgnanstvo. Jaz sem še vedno zboraš in Ljotičev; tudi sokol slovenski." Očitno je, da so to samo besede, saj so te ustanove in ideje že nad 50 let mrtve, vendar pa pri Urbančiču nikoli ne veš, ali misli resno ali pa se samo šali, ker se ne ozira na ljudi in njihovo mnenje.

Med slovenskimi znanci in prijatelji se je najprisrčneje oddolžil pisatelju Mirku Javorniku. Urbančič je občudoval Javornikovo pisateljsko nadarjenost in dovršenost, znal pa je biti "okrutno kritičen, pa pogumen".

Prisrčno in zanimivo so opisana poglavja o tem, kako je sodeloval s sydneyjskim časopisom Haraldom med olimpijskimi igrami v Avstraliji. Zanimati se je moral za sovjetske atlete, ker je znal rusko, znašel pa se je tako dobro, da je že ob nastopu plesal z Nino Ponamerovo, postavno metalno diska, in se z njo pogovarjal. O tem je napisal intervju in urednik Harolda ga je pohvalil in bogato nagradil, predlagal ga je tudi za stalnega etničnega poročevalca, pa razmere še niso bile zrele.

V knjigi je nekaj slik, pesmi Pesem slovenskih domobrancev in Slovenska sprava ter pisateljev življenjepis. Knjiga je vsebinsko mnogovrstna, prikazuje čase, kraje in ljudi, ki jih v glavnem ni več, prepričljivi pa so v spominih ljudi. Pripovedovanje je sočno, odkritosrčno, nikomur se ne klanja, zadovoljen je, da ni postal stalni nameščeneec pri Haroldu, ker bi se bil moral marsičemu odpovedati: "Prezreti ali zatajiti pa bi moral generala Rupnika, dobrega pastirja Rožmana, poljske Katine, sovjetske gulage, ložaške jame, Vetrinj, Teharje in Kočevski Rog."

Torej spominska in pričevanjska knjiga, kakršna lahko pride le iz Argentine ali Avstralije, in še od tod jih je vedno manj.

Srečko Baraga ml.: Spomini na očeta

Pri Slovenski prosvetni matici v Trstu je izšla pred kratkim razmeroma tanka knjiga – 42 strani – **Spomini na očeta**, ki jih je napisal njegov sin Srečko Baraga mlajši. Natisnila jo je Tipografia Triestina – 1995.

Srečko Baraga je bil v prvih povojnih letih osrednja osebnost slovenskega kulturnega življenja v Trstu, osebnost, ki so ji mnogi nasprotovali, ker je prišel v Trst iz begnoskega taborišča in z ameriško pomočjo in odobritvijo obnovil in ustanovil slovenske šole na Tržaškem in Goriškem. S tem je odvzel oblast zmagoviti in uradni Osvobodilni fronti, ki ga je ves čas življenja v Trstu srdito napadala. Ko je marca 1948 zapustil z družino Trst in se preselil v Argentino, je njegovo ime počasi utonilo v pozabo. Da bi oživili spomin nanj, je dr. Marko Udovič, predsednik Slovenske matice v Trstu, pridobil Baragovega sina, ki je študiral po vojni v Trstu, da je napisal spomine na očeta.

Srečko Baraga se je rodil 19. marca 1901 v Smarati blizu Starega trga pri Ložu. V družini je bilo 11 otrok, Srečko je bil osmi, štirje so umrli v otroški dobi. Dve leti je živel družina na Milanovem vrhu, kjer je prevzel oče žago. Bili so popolnoma odrezani od sveta, zato so se po dveh letih vrnili na rojstni dom. Osnovno šolo je obiskoval v Pudobu in v Iga vasi, delal na kmetiji in ob vsaki priliki bral knjige, sodeloval pa je tudi pri Prosvetnem društvu. Ko je z 12 leti končal osnovno šolo, ga je dal oče za trgovskega vajenca na Reko, od tod po letu dni v Crikvenico v Hrvaškem Primorju, končno je delal pri podjetju Žagar v Markovcu. Med prvo svetovno vojno se je moral vrniti domov, ker sta bila starejša brata vpoklicana. Na paši ga je našel kaplan Anton Gornik in mu svetoval, naj bi začel študirati. Odšel je v Kočevje in se dogovoril, da bo napravil izpit čez prvi razred – imel je že 19 let. Po izpitu je odšel na klasično gimnazijo v Ljubljani, nazaj v Kočevje in spet v Ljubljano, kjer je maturiral leta 1927. Slavistiko je dovršil na univerzi v Beogradu, preživljal se je z inštrukcijami in bratovo podporo, imel pa je tudi manjšo službo na ministertvu. Poročil se je, odslužil vojaški rok in med tem dobil sina Srečka, pisca te knjige. Mati in sin sta stanovala v Starem trgu, Baraga pa je dobil službo v Varaždinu, kjer je bil kolega Edvarda Kocbeka. Po enem letu so ga prestavili v Novo Mesto in potem je neprestano menjaval mesta: Maribor, Ptuj, meščanska šola na Jesenicah, Ljubljana.

Malo pred vojno so ga odpustili iz službe. Sin piše: "Malo pred začetkom vojne je bil odpuščen in je eno leto preživel doma na Notranjskem, brezposeln. Niso mi znane podrobnosti njegovega odpusta. Mogoče je bilo to bolj političnega značaja. Po letu dni in po priporočilih iz raznih strani je oče dobil spet državno službo.

Med vojno je bil mobiliziran, a se je že po tednu dni vrnil v službo. 11. febr. 1943 je doktoriral o Janezu Trdini. Ob italijanskem premirju so mu partizani ubili brata Jožeta v Jelendolu.

Baraga je bil med učenci zelo priljubljen in med vojno so hodili k njemu po nasvet, kaj naj naredijo. Odgovor je bil vedno isti za vse: "Ne segaj po orožju, tebe bo domovina potrebovala po končani vojni."

Januarja 1945 je vodil učiteljski tečaj v Idriji in tam osnoval enotni gimnazijski razred in splošni izobraževalni tečaj.

Dne 5. maja 1945 sta odšla s sinom in toliko drugimi v tujino, na Koroško in od tod v Monigo pri Trevisu. Ker je bilo med begunci veliko dijakov in profesorjev, je Baraga takoj mislil na ustanovitev šol, da bi študentje ne izgubili leta. Odšel je na Zavezniško vojaško upravo za Severno Italijo v Padovi in dosegel, da so priznali slovensko gimnazijo v Monigu, kateri je bil Baraga ravnatelj. Ko so prišle v Monigo novice, da nameravajo zavezniki v Trstu ustanoviti slovenske šole, je odšel Baraga v Trst, stopil v stik s poročnikom Simonijem in ga prosil, naj prestavi slovensko gimnazijo iz Moniga v Trst. Simoniju se je zdelo to nemogoče, prosil pa je Barago, naj ostane v Trstu in mu pomaga pri ustanavljanju in organiziranju slovenskih šol. Baraga se je vrnil v Monigo, pojasnil razmere v Trstu in se na prigovarjanje sodelavcev vrnil v Trst. Tu je razvil vso svojo delavnost, pomagal Simoniju ustanoviti šole in njihovo ureditev. S sodelavci je pripravljaval pravila in zakone, predpise in vse, da so lahko šole stekle. Pri tem je imel vsakdanje borbe z nasprotniki in italijanskimi oblastniki, ki niso hoteli slovenskih šol v mestu Trstu. V Ljubljani so ga 7. febr. 1946 obsodili na smrt, da bi se ga iznebili, Baraga je napisal zagovor in ga izročil Simoniju, toda Amerikanci so imeli jasne podatke iz Ljubljane, zato se Baragu ni nič zgodilo. Pogumno je nadaljeval delo, ko pa je začutil, da je njegovo delo opravljeno, se je pripravil na odhod v Argentino. Proti koncu marca 1948 je zapustil Trst in se odpeljal z vlakom proti Neaplju. Sin piše: "Nekje pri Barkovljah je oče stopil na hodnik. Zagledal se je nekam proti Trstu. Opazil sem, da si briše oči. Stopil sem do njega, objel sem ga čez rame in vprašal: 'Oče, zakaj jokaš?' 'Vem –' mi je rekel –' da se v te kraje naše domovine ne bom vrnil nikoli več.'"

V Argentini se Baraga ni znašel: "Nikoli se ni navadil na tujo zemljo... ostal je zvest svoji rojstni domovini do smrti." Umril je 31. januarja 1977 v Buenos Airesu. Pisatelj sklepa knjigo z besedami "Zaključujem te spomine na očeta v njegovi rojstni hiši z besedami, ki jih je sam zapisal: "Delal sem pošteno Bogu v čast, slovenskemu narodu pa v korist. Mirno lahko vzkliknem s Horacom: 'Ne bom ves umrl, opevale me bodo moje šole.'"

Knjiga je bogato ilustriрана, na koncu je 4 strani slik, vmes pa še veliko.

Srečko Baraga je opisal očetovo življenje samo na zunanaj, bil je premlad, da bi bil lahko poustvaril očeta v celoti. Tako je ostala vrsta neodgovorjenih vprašanj. Zakaj je tolikokrat menjal gimnazije, ko je študiral. Zakaj so ga tolikokrat prestavili, ko je poučeval. Zakaj so ga za leto dni odpustili iz šole. Zakaj se je vrnil in kdo je posredoval. Polno "zakaj", na katere avtor ne odgovarja, čeprav so o tem najbrž doma govorili vsaj o počitnicah, ko je bil Baraga doma. Čudno je tudi to, da mu na službena mesta družina ni sledila, ampak je ostala v Starem trgu pri Ložu. Morda je želel, da sin v miru obiskuje osnovno šolo, gotovo pa ni imel sredstev, da bi si v vsakem mestu najel stanovanje.

Še in še bi se dalo pisati o Baragu, ki je bil velik in neustrašen mož, ki si je pridobil neizbrisnih zaslug za slovenske šole v Italiji. Na njegov predlog so Amerikanci ustanovili 6 slovenskih srednjih šol, 4 nižje strokovne šole, učiteljske v Trstu in vse osnovne šole. In to imamo še danes.

Stanko Janežič: Zublji vojne

Pesnik in pisatelj Stanko Janežič, ki je po vojni do jeseni 1969 kot duhovnik deloval na Tržaškem, je izdal do zdaj 20 knjig pesmi in proze, večinoma črtic, ki so nežne in polne naravnih lepot in liričnih občutij, polne pa tudi skrbi za sočloveka in usmiljenja do trpečih. S slovenskimi ljudmi čuti in se z njimi bori za svobodo in prostor na soncu med svobodnimi narodi.

Da se je s posebno knjigo črtic spomnil 50-letnice konca vojne, ki je prinesla Slovincem toliko trpljenja, preganjanja in nasilnih smrti, je naravno in je bilo pričakovati.

V predgovoru **Naj ostane spomin** pravi, da nikoli ni bil vnet za puško in drugo orožje, ob izbruhu druge svetovne vojne pa je bil pripravljen, da zgrabi za puško "in stopim v prve vrste in tudi med prvimi padem. Rad sem imel zemljo in domovino in rodne sestre in brate in življenje v svobodi. Za te vrednote bi bil pripravljen vse žrtvovati."

Življenje pa ga je potegnilo v svet, toda vedno je hrepenel, da bi se vrnil v domači kraj. To se mu je izpolnilo šele v zrelih letih in tedaj je začel pisati o tistih usodnih časih leta 1941: "Vsega nisem zapisal, ker ni mogoče. Skušal pa sem vsaj v glavnem povedati, kakor je bilo in kot sem videl s svojimi očmi, ali kot so mi o svojih vojnih doživetjih pravili moji najožji rojaki."

Jedro knjige so torej osebni spomini in pripovedi so-rojakov, vse seveda na podlagi pisateljeve ožje domovine Prlekije od izbruha vojne do njenega konca. V ospredju so študentje, ki so v kmečki in vinorodni zemlji najbolj razgledani in podjetni. Že prve dni sklenejo, da se bodo uprli nemškimi, italijanskimi in madžarskimi napadalcem, zato začno ustanavljati trojke, ki naj bi povezale vse ljudi in jih pripravile na odpor. Ne gledajo na idejno usmerjenost in politično prepričanje, saj je kmečka dežela še zelo enotna, študentje so izenačeni z doživljanjem svojih rojakov. Ne gre do partizanov in domobrancev, ker jih enostavno ne poznajo, saj je Prlekija tako odmaknjena od osrednje Slovenije, da vanjo niso pljusknili idejni in politični spori in spopadi. Tudi niso študentje ustvarili bojnih čet, ki bi se bile spopadale z Nemci. Nemci so sicer odpeljali duhovnike in učitelje in nekaj vodilnih posameznikov, nastavili so nemške duhovnike in učiteljice, več kot toliko pa se niso vmešavali v življenje kmečkih ljudi.

Med študenti so bili vodilnejši: Matjaž Zornik, ki je bil podjeten in delaven, vendar se ni izpostavljalo, pred koncem vojne se je umaknil v Ljubljano, kjer bo nadaljeval študij. Zaročen je bil z Bratkovo Olgo, ki je bila tudi delavna v organizaciji, končala je meščansko šolo. Slavko Malec je bil še gimnazijec, Štefan Masten učiteljskišnik, odpeljali so ga Nemci, domačija pa je pogorela. Mirko Vršič je bil študent slavistike, hodil je z Mastnovo Julko, vendar ne on ne ona nista toliko delala, da bi ju občutili Nemci.

Lisjakov Petrek je moral v nemško vojsko, ko je prišel na dopust, je pobegnil preko Drave in se zaposlil pri nekem kmetu. Hodil je skrivaj na obisk domov in k dekletu. Neke noči so hišo obkolili orožniki in ga ustrelili, ko je skušal zbežati v gozd, očeta in starejšo sestro pa aretirali.

Marko Lipar je bil bogoslovec, najprej je bil zaprt, potem na prisilnem delu. Skrival se je doma in študiral. Njegov vzor so bili Slomšek, Krek in Finžgar. Zaljubljen je bil v slovensko govornico in ožjo domovino. Nekega večera ga je znanec povabil na sestanek v gozd in ga ustrelil.

To je edini primer uboja Slovence po Slovincu, bratomorne vojne, ki je divjala zlasti na Dolenjskem pod italijanško zasedbo. Pisatelj ni prikazal kakih političnih sporov, zato je uboj bogoslovca Marka lahko osebna mržnja, ali pa tudi odstranitev bodočega duhovnika, verjetnega nasprotnika komunistične oblasti, ki so jo pripravljali vodilni možje.

V naslednjem poglavju je v ospredju mladi posestnik Tunek Bregar, ki ima tako veliko posestvo, da ga pustijo Nemci doma, da obdeluje zemljo. Vendar se je moral pred nemškimi vojaki skrivati, navadno se je zaprl v velik sod v pivnici. Skril se je tudi pred bolgarskimi vojaki, ki so prišli proti koncu vojske z rusko armado. Bili so precej podivjani, radi so pili in lovili ženske. Domačina Draša so prisilili, da jim je moral kazati pot, bil je ranjen in je umrl v Bregarjevi hiši. Sestro Tiliko, ki so jo nadlegovali bolgarski vojaki, je rešil brat Vladek, ki je prišel domov v partizanski častniški uniformi. Vladek je edini partizan, ki nastopa v knjigi, vendar ga srečamo samo v prizoru s sestro. Pisatelj ne pripoveduje, kje se je vojskoval.

Zadnje poglavje ima naslov **Vrnitev** in prikazuje vrnitev slovenskega vojaka, ki so ga s 17 leti mobilizirali v nemško vojsko. Najprej so ga poslali na vzhodno bojišče, potem na zahodno in prišel je v angleško ujetništvo. Doma so ga že na meji neprijazno sprejeli z "nemško glisto". Teden dni je bil zaprt v mariborskih zaporih in so ga zasliševali, zakaj je šel v nemško vojsko, zakaj ni iz ujetništva pobegnil k partizanom, zakaj...zakaj... Odgovarjal je, da so ga prisilno mobilizirali, k partizanom pa ni zbežal, ker jih takrat v Prlekiji ni bilo, iz ujetništva pa ni hotel k njim, "ker so se bojevali za sovjetski sistem – komunizem". Pred rojstno hišo je pred Marijino kapelico zapel: "Lepa si, lepa si, roža Marija..." Vsi domači so prišli iz hiše in ga objeli.

Snov je Janežič razdelil v pet obširnejših poglavij z naslovi, da je vsebina preglednejša in umetniško bolj izdelana. Očitno je, da je Janežič lirski pesnik in ustvarjalec lirске proze; oboje sega tudi v pripovedno prozo in jo na izviren način barva in ji daje idejni poudarek. Pisatelj namreč ne stoji ob strani, vendar neposredno ne posega v zgodbo, ampak izraža svojo idejno misel z afektivno nabitimimi stavki, drugič pa s kratkimi refleksivnimi stavki.

Pisatelj je zaljubljen v svojo vinorodno Prlekijo, ki ima toliko naravnih lepot, da jih lahko samo občuduje in prenaša v knjigo. Manj se je tokrat pomudil pri kmečkih ljudeh, saj je bil izbruh vojne tako nenaden in strahoten, da je vse drugo potisnil v ozadje. Nastopa le nekaj mladih ljudi, ki pa so odrezani od središč in množičnega obveščanja, zato ne morejo prav zaživeti.

Jezik je izbran in izbrušen, zabeljen s starimi domačimi izrazi. Ti so nekateri tako odmaknjeni od knjižne slovenščine, da je pisatelj dodal **Slovarček manj znanih besed**. Spremno besedo je napisal vseučiliški profesor v Mariboru dr. Jože Pogačnik, opremil pa akademski slikar Viktor Šest. Knjigo je založila Slomškova založba v Mariboru.

Miroslav Košuta: Galeb nad žitom

Pri tržaški založbi Devin, ki jo vodi Jaro Mihelač, je izšla otroška pesniška zbirka Miroslava Košute **Galeb nad žitom**. To je že sedma Košutova pesniška zbirka za otroke, vseh pesniških zbirk pa je izdal 15 in še tri knjige iger, ki so večinoma v verzih.

Vsako pesem posebej je Marjanca Jemec Božič ilustrirala na celi strani z izrazitimi barvami, pa naj gre za vaške hiše, galebe in majhne jadrnice, metulje in cvetlice, konja, sonce in oblake, galeba nad žitom, otroke, spečega medveda, mravlje, punčke, regratove lučke in makov cvet. Risbe so realistično nazorne, stvarne in mnogo povedne, da jih otrok na prvi pogled spozna in se jim čudi.

Košuta začenja z vami na Krasu, ki so "velike in majhne / in take, ki jih ni". Najlepše so tiste, ki jih ni, ker jih vsakdo gradi sam zase in za večne čase. Ta pesem je izšla v knjigah že tretjič, z njo pa tudi Barve dreves in Pesem za punčke.

Pesnik je že od prve zbirke navezan na morje, ki je tako živo, bogato, spremenljivo in privlačno, da ga neprestano vabi. Po morju plavajo večje in manjše jadrnice in tekmujejo. Galebi opazujejo majhno jadrnico, ki bi hotela tekrovati z velikimi, toda zaostala je za drugimi in klicala mamo.

Metulj sede na cvet, ta zahrepeni, da bi letal po svetu kot metulj in pil med. Metulj ga zaziblje v sanje in zleti v svet kot najlepši metulj.

Drevesa imajo različne barve in različne sadeže: zelena drevesa so za jabolka in gosenice, v njih pomladni veter roji. Rumena drevesa so za kutine in limone in za sušo poletnih dni. Rdeča drevesa so za češnje in pikapolonice, so dom jeseni in večerne zarje. Bela drevesa so za neznano sadje, za borove prelice, za zimo, bliske in viharje. Črna drevesa so za murne in mravlje, v njih spita noč in tema. Modra drevesa so za slive in da ptice gnezdiijo v njih kakor sredi neba.

Oblak je konja razjahal in postala sta bela čreda, ki se je pasla nad vasjo, dokler ni sonce zašlo. Popaseno nebo je bilo zjutraj sinje in nikjer nobene stopinje.

Veter gre čez polje, žita valovijo. Jadra sredi njiv. S svojo jadrnico sem galeb nad žitom. Hrošček pripoveduje pravljice, vsake po en košček. Ko pripoveduje, ves čas prosi, da poveš pravljico, posvečeno hroščku. Medvedi poznajo sedem sladkih besed, šest jih je "med", sedma pa "sladko spanje". Tudi marsikdo izmed nas ima rad to sedmo sladko besedo.

Prišli so mravljinici, tri dni tesali mizo, za njimi so prišli snubači in tri dni pili medico, končno je prišla mravlja nevesta "in zbrani so onemeli, / tri dni brez besed so sedeli".

Za punčke so najlepši okraski svileni črni laski, lahko pa imajo tudi drugo barvo, lahko so kodrasti ali gladko, odvisno je od tega, ali so dolgi ali kratki. Najlepši okrasek pa je nežen glasek, tisti pravi za branje te pesmi. Regratove lučke svetijo vetru, da ne zablodi, včasih pa ostane veter pri otrocih in letajo po travnikih z lučkami v roki. Zadnja pesem poje o čudežni ptici, o kateri je sanjal fantek, ko je spal v sončnatem cvetu.

Košuta je znan po tem, da je njegov otroški pesniški svet obsežen, živ in prešeren, poln smeha in sonca, zdravih in radovednih dečkov in deklic, ki se znajo igrati in smejeti. Nastopajo živali in rastline, vse blizu otrokovi duši. Pripoveduje v izbranem pesniškem jeziku, ki je urejen v verz in kitice, pogosto ima rimo in druge pesniške figure.

Knjiga ima veliko obliko, nima pa označenih strani in ne kazala. Ker je knjiga namenjena mladini, bi omenil dva jezikovna spodrsaljaja: "Od kod ta prekrasen metulj... **Prekrasni**, ker je določen, že omenjen..." Regratove lučke se z vetrom "podajo na pot". V Pravopisu piše: "Podati se na tuje, na pot – **iti, odpraviti se**, ker je iz nemščine: sich begeben.

knjige

Dr. Janko Prunk: Breve storia della Slovenia

Pri Zvezi združenj borcev in udeležencev NOB Slovenije je izšla 87 strani debela knjižica **Breve storia della Slovenia**, torej Kratka zgodovina Slovenije. Napisal jo je zgodovinar dr. Janko Prunk, pobudo zanjo pa je dal vseučiliški prof. dr. Milan Osredkar. Kot vodilni slovenski atomski fizik hodi po svetu, prijatelji in znanci ga sprašujejo o slovenski državi, zato je poskrbel za to knjigo, da bi jo lahko posredoval prijateljem.

Leta 1963 so ustanovili na padovanski univerzi stolico za slovenski jezik in literaturo in jo podelili meni, čeprav nisem vložil prošnje. Prvo uro se je zbralo 15 študentk in študentov in so me vprašali: "Kje se govori ta jezik?" Začudil sem se, da so izbrali slovenščino, čeprav ne vedo o njej ničesar, pa so mi pojasnili, da hočejo spoznati en slovanski jezik, da bodo mogli iti naprej k drugim.

In tako sem jim moral najprej razložiti slovensko zgodovino. Obrnil sem se na dr. Boga Grafenauerja v Ljubljani in ga prosil, naj napiše sto strani dolgo zgodovino slovenskega naroda za Italijane, a mi prošnje ni uslišal, češ da ni mogoče. Govoril sem še z drugimi ljudmi, pa nisem uspel, vsako leto sem moral ponavljati slovensko zgodovino.

Zdaj je končno prof. Prunk rešil problem in napisal pričakovano knjigo. Avtor je v petih kratkih začetnih poglavjih strnil slovensko zgodovino, da dobi bralec takoj nekak pregled vsega slovenskega dogajanja od začetkov do 1992, ko so Slovenijo sprejeli v Združene narode.

Začenja pri preseljevanju narodov in se razpiše o Karantaniji, volitvi knezov, pokristjanjevanju, izgubi svobode, življenju v Avstroogrski monarhiji. O vseh obdobjih pove bistveno, značilno za slovenski narod, da je zgodovinska podoba jasna in resnična, vendar pa bi bil lahko napisal pri Slomšku dva stavka: da je s prenosom škofije v Maribor rešil Štajersko za Slovenijo in da je z Mohorjevo družbo naučil Slovence brati.

Ko sem leta 1961 v Rimu nostrificiral ljubljansko diplomo in pri prof. Giovanniju Maverju zagovarjal tezo o vplivu Krištofa Schmidta na slovensko pripovedništvo, je prof. Maver navdušeno spregovoril izpitni komisiji o Slomšku in Mohorjevi družbi, ki je imela leta 1918 kar 91.000 naročnikov ter jim vsako leto pošiljala po pet knjig. Tako številne založbe, je rekel prof. Maver, nima noben narod. Slovence je naučila brati, da nimajo nepismenih, njegova knjiga **Blaže in Nežica v nedeljski šoli** pa jih je naučila vsega, kar je moral vedeti slovenski kmečki človek od rojstva do smrti.

V tretjem poglavju govori Prunk o Slovencih v Jugoslaviji, v četrtem o boju proti okupatorju med zadnjo vojno in o ustanovitvi Federativne Jugoslavije, v zadnjem o razpadu Jugoslavije in ustanovitvi Republike Slovenije. V tem delu bi samo pri domobrancih pojasnil, zakaj so nastali in kaka usoda jih je doletela. To bi tudi založnika ne smelo motiti, saj je vse znano in priznано.

Prevod je v redu, tekoč, sproščen in slovnično pravilen. Toda deljenje besed na koncu vrst je nekaj strahotnega. Stavec in korektor najbrž ne vesta, da Italijani nimajo slovničarja, ki bi bil pred časom vsa pravila postavil na glavo, kar se je zgodilo slovenščini. Italijani imajo pri deljenju besed stara, ustaljena pravila, ki jih pisci in tiskarji ne smejo spreminjati, kakor se ne morejo poigravati z jezikom na drugih področjih. Samo v slovenščini je vse dovoljeno, češ da je mlad jezik, čeprav je preteklo od Trubarjevega Abecednika skoraj pol tisočletja.

Pri deljenju se stavec ni držal pravil za slovenščino, saj se samoglasniki ne ločijo od soglasnikov, če sestavljajo zlog. Tako imamo na zadnjih straneh petkrat deljeno "gov-erno", dalje documenti, mil-ioni, sp-inge, es-ercito, operaia, lib-erale, in-iziarono, quar-anta, riv-olta, mod-ernizza, Ab-olizione, liber-ati, Liber-are, pass-aporti, ra-pporti, modern-izzazione, feder-azione, opin-ione, del-egazione, bicam-erale. Vse to deljenje je prepovedano tudi v slovenščini, zato je nerazumljivo, kako je mogel stavec Tiskarne Miro Derlink delati take napake. Najbrž se je postavil na stališče: "Tipkajmo, dokler gre." Kriv je seveda tudi nepodpisani korektor, ki bi bil moral zgrešeno popraviti, če ni poznal jezika, po zdravi pameti.

Seveda pa so še druge napake: izpuščanje apostrofa, poudarka na "più", "così", deljenja soglasnikov, pisanje dvojnih soglasnikov: Illiria rinnata, kjer ni dovoljeno.

Škoda za dobro napisano knjigo, ki bo med bralci doživela prej odpor kot dobrohoten sprejem. Pri morebitnem ponatisu bi bilo treba besedilo temeljito pregledati. Tudi lastno ime Karantani in Carantani s C, Karantanija in Karantanina, Kremsmünster pa ima dvojni "i" (ii).

Martin Jevnikar

Vodnik po rimski Ajdovščini – Castrì

Izid sleherne publikacije je lahko kulturni dogodek, izid drobnega vodnika po rimski Ajdovščini pa zavrača sleherni dvom, da ne bi knjižice avtorjev Nade Osmuk, Draga Svoljšaka in Beatrice Zbona-Trkan uvrstili med posebne pozornosti in poudarke vredna doživetja. Ajdovščina je eden izmed redkih krajev v zahodni Sloveniji z imenom, ki ga je nosilo v antiki. Pomislimo na Hrušico, Oglej, Devin, Majnico, Bukovico ali Volčjo Drago in že smo seznan takorekoč izčrpali, če seveda odmislimo obalni pas od Trsta navzdol, kjer so nekatere toponomastične oznake bolj zapletene. A ker ne želimo govoriti o antični toponomastiki – čeprav ta problem nenehno buri javnost – ostanimo pri nespornem dejstvu, da je današnja Ajdovščina nastala na ruševinah, obzidjih in temeljih antičnega naselja, imenovanega Castra. V arheološko bogatem prostoru Vipavske doline ni lahko ugotavljati nastanka posameznih naselij ali manjših območij. Dolina, ki je bila pomemben komunikacijski prostor, je pogojevala človekovo poselitev. Tako je seveda mogoče presoditi in z arheološkimi ostanki tudi potrditi človekovo bivanje na področju današnje Ajdovščine, še preden so Rimljani postavili tu obzidan vojaški tabor, ki je odigral obrambno nalogo zlasti v poznoantičnem času, ob zatonu rimskega imperija, ko so na severovzhodne meje te države pritiskala razna, nelatinska ljudstva. Potem je seveda Ajdovščina doživela usodo Ogleja in drugih mest, ki so jih uničevale sile takoimenovanih barbar-skih narodov. Njena antična vloga pa ni ohranjena le v bolj redkih zapisih

rimskodobnih besedil in materialnih ostankov, pač pa tudi v toponimu. Ajdovščina, ki se nam zlasti v nemški obliki Heidenschaft predstavi kot kraj, kjer so živeli ajdje, pogani. Vsekakor pa ponuja antična zgodovina današnje Ajdovščine vrsto iztočnic za različna ugibanja, žal pa tudi za preuranjeno razglašene sodbe. Pisari vodnika so predvsem arheologi in predmet njihovega pisanja je srečanje z arheološkimi ostalinami na terenu, in situ, kot pravijo, ter z gradivom, ki je po izkopavanjih končalo v muzejskih depojih ali pa na razstavah. Z ajdovskimi ostalinami in arheološkimi raziskavami se znanost ubada že več kot sto let. Poleg Italijanov in Nemcev so v Ajdovščini izkopavali tudi Slovenci, predvsem od leta 1965 dalje. Vodnik je v bistvu sinteza vseh teh preiskav in spoznanj in napotilo bralcu, da lahko svoje zanimanje odejanji tudi z obiskom terena. Danes, ko so mnogi ljubitelji nezadovoljni z izsledki znanosti, ki da ne zna reševati mnogih temeljnih zapletov davne preteklosti, se zatekajo k polovičnim in mnogokdaj površnim sodbam, je vodnik po rimski Ajdovščini opozorilo, kako dolga je pot do nekaterih spoznanj in znanja o času, ki ni zapustil veliko pisnega pričevanja. Vsaka stroka ima svoje zakonitosti in metodo dela, tega pa se ne da pridobiti v hipu ali pa celotno raziskavo podrediti utemeljevanju že vnaprej zastavljenih ugotovitev in resnic.

Vodnik po rimski Ajdovščini je bil zamišljen kot ena izmed spremnih publikacij ob lanskoletni proslavi 1600-letnice bitke pri Frigidu, bitki med kristjanom Teodozijem in poganom Evgenijem. Zaradi zapletov tehničnega značaja je izšla s skoraj enoletno zamudo. Poleg knjižice o bitki – objavil jo je dr. Rajko Bratuž – je pravzaprav edino, kar je za stroko ostalo koristnega po sicer zelo odmevni proslavi. Ko bodo objavljeni referati znanstvenega simpozija na Zemonu, septembra lani, bo izkupiček večji.

Knjižica je izšla v okviru zbirke **Kulturni in naravni spomeniki Slovenije** in nosi zaporedno številko 183. V tridesetih letih izdajanja pomeni številka dostojen uspeh. Primorska to in onstran meje pa je med izdajami slabše zastopana, kar seveda ni mogoče opravičiti z izhajanjem podobne zbirke **Sakralnih spomenikov Primorske**. Ta zbirka je dovolj samosvoja in ne tekmuje z nobeno drugo slovensko izdajo oziroma zbirko.

Branko Marušič

Ob letnem poročilu Slovenske gimnazije v Celovcu

Slovenska gimnazija v Celovcu v svojih dveh ustanovah – Zvezni gimnaziji in Zvezni realni gimnaziji – je tudi letos izdala svoje letno poročilo, ki je po vrstnem redu že osemintrideseto in velja za šolsko leto 1994-95. Publikacija se predstavlja v zelo prikupni grafični podobi in obsega 140 strani teksta in slikovnega gradiva. Samo na sebi, se pravi če odmislimo tisti depresivni refleksi, ki ga zbuja Koroška v naši zavesti, to izvestje spregovori bralcu v povsem optimističnem ključu, saj mu postreže z dokazi lepe kulturne vitalnosti vsaj na šolskem področju.

Takšen ohrabrujoč vtis daje že uvodna beseda ravnatelja tega zavoda, dvornega svetnika dr. Reginalda Vospornika, ki v pregledu preteklega leta govori o uspešnem zaključku gradbenih del na šoli, o vsestranskih stikih, ki jih je gimnazija navezala na avstrijski in mednarodni ravni, o obiskih uglednih domačih in tujih gostov, o uspehih dijakov na raznih kulturnih in športnih nastopih. Z upravičenim ponosom izpostavi izid ankete uglednega avstrijskega dnevnika **Der Standard**, ki uvršča slovensko gimnazijo med 50 najboljših avstrijskih in med 3 najboljše koroške gimnazije.

Vsebina publikacije se predstavlja v 3 razdelkih: I. Uradna sporočila iz gimnazijskega življenja: II. Prireditve-Projekti-Ekskurzije, III. Zdrav duh v zdravem telesu in IV. Kreativno ustvarjanje naše dijaške mladine.

Najzanimivejši je kajpada prvi razdelek, kjer iz goste šolske kronike kakor v filmskih sekvencah zaživi pred bralcem življenje gimnazije v svojih najmarkantnejših utripih. V dokaz bi bilo mogoče navesti celo vrsto zapisov. Naj navedemo samo nekatere, na primer: od 9. do 12. oktobra: V spremstvu prof. Štefana Pinterja odpotuje 8 dijakov v ruski Čeljabinsk. Petek 30. septembra: Igralska skupina iz Ivančne Gorice predstavi četrto do osmošolcem Jurčičevo življenje in delo. Petek 11. novembra: 4. razredi obiščejo predstavo angleškega gledališča. Ali petek 2. decembra: Nekateri dijakinje Slovenske gimnazije prejmejo nagrado pri literarnem natečaju organizacije "Amnesty International". Ali 25. januarja: Slovensko gimnazijo obišče delegacija slovenskih krščanskih demokratov pod vodstvom predsednika Lojzeta Peterleta in podpredsednika

slovenskega parlamenta Miroslava Mozetiča.

Že iz teh navedkov je mogoče slutiti, da je gimnazija daleč od kakšne lokalistične zaprtosti in da je – zdi se, da v večji meri kot naša tržaška gimnazija – v živahnih stikih ne samo z matično Slovenijo, ampak tudi z mednarodnimi ustanovami in osebkami. V kroniki naletimo na omembe izletov – poleg Slovenije seveda – v Italijo in Francijo, na omembe obiskov pri založbah in časopisnih uredništvih, na strokovne ekskurzije na najrazličnejše kraje, tako na primer v Gorico, Ljubljano, Rezijo, da avstrijskih krajev niti ne omenjamo. In vmes med takšnimi zapisi spet najdeš podatek, ki ga je sestavljalec kronike lahko napisal s ponosom: 30. junija: Rdeči križ sporoči ravnateljstvu, da je Slovenska gimnazija pri majski zbirki nabrala najvišjo vsoto izmed vseh celovških šol.

Za šolsko kroniko, ki je – kot rečeno – v publikaciji najprivlačnejša, si sledijo zapisi, ki iz najrazličnejših zornih kotov – razne preglednice, naslovi slovenskih in nemških šolskih nalog in podobno – osvetljujejo življenjski utrip zavoda. Glede naslovov šolskih nalog velja ponoviti lansko pripombo glede njihove pomanjkljive povezanosti z nacionalnim in kulturnim trendom sodobnega slovenstva.

Drugi razdelek – Prireditve-Projekti-Ekskurzije – je posvečen v glavnem nastopom zavoda zunaj avstrijskih meja: med temi nastopi naj posebej omenimo udeležbo celovške gimnazije na Slovenski Evrošoli 95 v Trstu. Pod tem razdelkom so tudi zabeležene ekskurzije v Plečnikovo Ljubljano, potovanje v Rim in na beneški karneval ter obisk Lužičkih Srbov.

V III. razdelku so zapisi o športnem udejstvovanju koroških dijakov od šaha do smučanja in košarke, z navedbo 24 odličij, ki so jih v tem šolskem letu prejeli.

Da so celovski dijaki pokazali svojo kreativnost tudi v kulturi, je razvidno iz IV. razdelka publikacije, kjer najdemo objavljene nekatere prozne (te žal samo v nemščini) in pesniške sestavke dijakov. Izvestje zaključuje ravnatelj dr. Vospornik z nemškim povzetkom njene vsebine.

Publikacijo oživljajo številne slike iz šolskega življenja dijakov in profesorjev, ob seznamih dijakov pa tudi nekaj humoresknih črtežev samih dijakov.

Da zaključimo: publikacija, ohrabrujoča za vsakega Slovenca, ki mu je pri srcu narodna usoda, prav posebej pa za zamejca.

A.R.

SLOVENSKA AGENCIJA ZA BOLJŠO VOLJO

NOV PRISPEVEK K VENETOLOŠKI ZNANOSTI

Glavna odkritja o naših venetskih prednikih prihajajo, kot je znano, iz zunanje Slovenije, iz Gorice in z Dunaja. Trst je bil doslej pri tem kulturnem odkrivanju zaostalo odsoten. Zato Čuk s tem večjim zadoščenjem objavlja naslednje pismo mladega tržaškega Slovence, ki se vključuje v to veliko kulturno razpravo Slovencev na prehodu v novo tisočletje.

“Spoštovani,

po poklicu sem ekonomski tehnik, po srcu pa starinoslovec, strastno zainteresiran za vse, kar se tiče naše slovenske preteklosti. Je treba povedati, kako me je venetska teorija ne samo pritegnila, ampak tudi navdušila? Slovenci, ne umazani od zakarpatskih močvirij, ampak vsi svetli od sredozemskega sonca! Uradna znanost tega odkritja ne sprejema, čeprav bo za večno zacementiralo našo samozavest. Toda dokazi zanj kar dežujejo. Nov dokaz sem odkril sam. Naj ga posredujem, še preden izide moja knjiga o tem, v upanju da ga bosta gospoda Tomazič in Šavli primerno upoštevala.

Venete – Henetoi – navaja sam Homer med narodi, ki so se bojevali pri Troji! Ja, naši venetski predniki so se bojevali tam za lepo Heleno, kakor jo je imenoval naš pesnik Jovan Vesel-Koseski, naš rojak na tržaškem pokopališču. Dovolj, če se človek razgleda po imenih junakov, ki nastopajo v Iliadi: katero slovensko

uho ne bi na primer domoljubno vzdrhtelo ob jezikovnih vzporednostih, kakor so na primer: Ahil-Ciril; Enej-Andrej; Paris-Boris; Ajas-Taras; Andromaha-Angelika; Afrodita-Elizabeta; Hera-Vera; Zevs-Tevž; Trojanci-Kranjci.

A ista čudežna vzporednost zazveni slovenskemu ušesu tudi iz imen krajev. Naj navedem samo pokrajino, kjer se je tista vojna bojevala. Imenovala se je Troada. Komu ne zapoje iz nje slovenska livada?

Toda poglobljen študij bi nam lahko omogočil še druga spoznanja, poleg jezikovnih. Tu di geografska, etnološka, itd. Možnosti so neizčrpne. Zakaj ne bi na primer sama beseda Troja prišla iz slovenske šoja, kar daje misliti, da je bilo na bližnji gori ldi (je mar ldi turško ime, prosim?) mnogo takšnih ptic, kakršne vidite še danes po Krasu. Še bolj fantastično misel sugerira homerski junak, ki mu je ime Automedon. Slišiš, slovensko uho? Na ravnini pod Trojo seveda niso vozili nikakršni avti, tam na koncu drugega tisočletja pred Kristusom. Pač pa so dirjali po njej na bregovih reke Simoenta (je tako daleč od te besede naša Trenta?) bojni vozovi. In zakaj si eden od tistih Venetov, ki je bil posebno tehnično nadarjen, ne bi bil izmislil novega pogonskega sredstva za svoj bojni voz in bi ga zato njegovi bojni tovariši imenovali Avtomedon? Ne bi s tem Slovenci imeli človeka na samem začetku avtomobilske industrije?

Skratka: dejstvo, da so se naši predniki Veneti bojevali pred Trojo, odpira neslutene znanstvene perspektive, na katere posebej opozarjam naše venetske strokovnjake, ki so se preveč zapletli v izključno jezikovne dokaze, zanemarjali pa druge. Ta študij je še pred njimi!

S spoštovanjem

Pepi Mandelc

**Načela nas družijo,
praksa nas ločuje.**

za smeh in dobro voljo

– Nič me ne veseli, da bi odrasel.
– Kako to?
– Ne želim, da bi imeli moji otroci z menoj toliko težav, kot jih imam jaz s svojimi starši.

– Mihec, ali mi lahko poveš tri stvari, ki jih pred petdesetimi leti še ni bilo?

– Lahko, tovarišica. Prva je atomska bomba.
– Dobro.
– Drugič: televizija.
– Odlično! In tretja?
– Jaz.

– Če Kasparov izgubi s sinom, ga zagotovo ne pošlje spat brez večerje!

Fotografski natečaj

MLADIKA razpisuje tudi letos natečaj za fotografije za naslovno stran revije. Tematika ni obvezna, vendar naj ustreza značaju revije (narava, okolje, letni časi, etnografija, naši spomeniki, naši prazniki).

Nagradni sklad predvideva:

200.000 lir nagrade za prvo mesto,

100.000 lir nagrade za drugo mesto

in več odkupnih nagrad po 50.000 lir.

Izdelke (največ tri za vsakega udeleženca) naj prijavitelci pošljejo na naslov: MLADIKA, "Fotografski natečaj 1995", ul. Donizetti, 3 – 34133 TRST-TRIESTE, do 31. decembra 1995.

– Natakara, pravkar ste z jedilnega lista črtali piščanca, zdaj pa ga spet pišete!

– Seveda, pri sosednji mizi so ga zavrnilo...

– Sprehajalec je začuden obstal ob ribiču, ki je imel ob sebi vse polno rib.

– Pa ste vse ribe sami ujeli?

– Ne, ne, črvi so mi pomagali.

– Figo pa tako življenje! Če sem lačen, nisem za nobeno rabo.

– In kadar si sit?

– Takrat sem pa zaspan!

– Ko sta lopova oropala banko in pobegnili policiji, je eden od njiju začel preštovati denar. Pa ga je drugi zavrnil:

– Pusti zdaj to, bova že jutri v časopisu prebrala, koliko sva ukradla!

– Pri avtomehaniku:
– Popravite mi hupo, sploh se je ne sliši.

– Kaj pa zavore, so te tudi zanič?
– Ravno zato želim, da mi popravite hupo.

– Sosega kliče sosedo po telefonu:

– Halo, Cilka, pridite hitro na balkon. Nekaj zaupnega bi vam rada povedala.

– Oči, se spominjaš, kako si mi pripovedoval, da so te nekoč po krivici vrgli iz šole?

– Da, da...

– Veš, zgodovina se ponavlja.

– Očka, ali se tudi osli poročajo?

– Tudi, tudi sinko. In samo osli!

– Nikoli več ne bom prosil nobene ženske, naj se poroči z menoj!

– Kako to? Ali te je katera zavrnila?

– Ne, ne! Prva, ki sem ji to rekel kar tako za vajo, je rekla da.

– "Oh, ko bi bil ti vsaj katerikrat z menoj tako ljubezniv kot je glavni igralec s svojo partnerko!" vzdihne žena sredi filma.

– "Draga moja, ko bi ti vedela, kolikošen honorar dobi igralec za svojo ljubeznivost!"

– Ali veš, zakaj zidarji pozimi ne zidajo?

– Vem, zato ker bi jim zmrznilo steklenice s pivom.

– Kako je s tvojim možem, Sonja? Sem slišala, da je bolan.

– Veš, odkar mu je zdravnik rekel, da ne bo mogel več delati, se počuti mnogo bolje.

– Gospod doktor, pomagajte mi! Kjerkoli se primem, me vse boli.

– Ne prijemajte se!

– Kdor ne misli, lahko posluša vsakogar.

– V politiki se vedno prehitveva na levi strani.

– Kdor ne dela, že ve, kaj dela.

– Ali nisi videl, da je bila v papirju guba?

listnica uprave

DAROVİ V TISKOVNI SKLAD:
Sedola Tranquillo, Braziliija 32.000 lir.

DAROVİ V SPOMIN:
Joži Peterlin daruje 100.000 lir v tiskovni sklad v spomin na Lojzko in Jožeta Peterlina in 30.000 lir v spomin Andrejine Perčič.

Iskrena hvala!